

עבודת גמר בפילוסופיה

בית חינוך "דרך רוח" באוניברסיטת בר-אילן

פליטים ואמנת הפליטים כנגד מבחן הזמן

שם התלמיד: יונתן ליבמן

בהנחיית ד"ר רמי גודוביץ'

הקדמה

אני לא חושב שיש באמת צורך, להציג את נושא הפליטים. ברור שלאנשים שמוצאים בו עניין, הוא נושא דומיננטי ומקור לעניין ולעיסוק. אבל, עד לא מזמן, הנושא לא בהכרח היה נחלת הכלל, בשנים האחרונות, בחברה הישראלית וכמו כן בכל העולם, בפרט באירופה ובארצות הברית, נושא הפליטים הופך מנושא מעט נישתי לאחד מהנושאים הדומיננטיים ביותר בפוליטיקה ובתרבות. כן נעשה כאן שינוי, ואני חושב שהפליטות היא נושא שאם חשבנו שכבר הגיע לשיאו, עוד לא ראינו כלום. אני מאמין שרבים יסכימו איתי, שנושא טעון כמו פליטות, ואחד שצובר חשיבות והשפעה מיום ליום בעולם, ימשיך באותו המסלול, וישנן תחזיות לפיהן בעתיד, הפליטות תהיה המשבר ההומניטרי הכי גדול שנוכל (או לא נוכל) להתמודד איתו.

הפליטות היא גם איננה נושא פשוט, והיה לי חשוב מאוד להציג זאת בעבודה. לרוב בני האדם היום (מכיוון שזהו אחד הנושאים הדומיננטיים בזירה הפוליטית) יש דעה מוקדמת על נושא הפליטות או על הפליטים. וחשוב, אני סבור, להכיר בכך שהמצב לא פשוט, שאין לו פתרון פשוט, ושטיפול או התייחסות למשבר בסדר גודל כזה באופן פשטני או היוצא מנקודת הנחה חסרת ניואנס עשוי לחטוא כלפי כל המעורבים במצב.

אנחנו נמצאים באמצע משבר הפליטים הגדול בהיסטוריה, וישנן הערכות שבקרום נעמוד בפני סוג חדש של משבר פליטים, אחד שאחד ממניעיו העיקריים יהיו משבר האקלים. עם סוג חדש של פליטות, יש טעם לשאול, האם ההגדרה הקיימת לפליטות מספיקה? ומה בכלל מגדיר פליט? אנסה לספק תשובה מספיקה בעבודה זו.

אני חושב, שבסופו של דבר, העבודה הזו השלימה בשבילי את הדבר החשוב ביותר שיכלתי לבקש כשזה מגיע לכתיבת עבודה, וזו כתיבה על נושא חשוב, לא פשוט ושיישאר חשוב במשך עוד הרבה מאוד שנים, לפחות כרגע.

תודות

תודתי הכנה למנחה שלי ד"ר רמי גודוביץ', שהמקצועיות, המסירות שלו והידע הרחב והעמוק שלו בנושא הפכו את העבודה הזו להרבה יותר טובה ומעניינת משהיא אי פעם יכלה להיות בלעדיו. תודה לאור פיינר, שדאגה לארגן, לדחוף ולהניע אותי כשהייתי צריך את זה, ולדחוף אותי גם לנוח בזמנים המתאימים, וגם הכינה את התשתי שהפכה את העבודה הזו מרעיון למה שהיא עכשיו. לחבריי ולמשפחתי ולאנשים היקרים לי שלעיתים נדחקו לשוליים בגלל העבודה, ושדאגו להתעניין ולהחדיר בי מרץ. לד"ר אושי שהם קראוס על כך שסיפק לי בסיס פילוסופי מוצק לעמוד עליו. כמו כן גם לכלל הצוות של דרך רוח, שעבודתו, גם אם לא תמיד ראיתי אותה, הפכה את התהליך הזה לאפשרי. לד"ר סיגל נאור-פרלמן ולליאור פרלמן שאפשרו בכלל את כתיבת העבודה הזו, ועל מוסד שהעניק לי את הזכות להרחיב את האופקים שלי ולהרוות את הסקרנות שלי בדרך הכי טובה שאפשר. כמו כן גם הייתי רוצה לציין את סבתא שלי ז"ל.

תוכן עניינים

הקדמה.....	עמ' 2
מבוא : סיפורם של פליטים וסקירה כללית.....	עמ' 5
א. רקע היסטורי ודוגמאות.....	עמ' 5
ב. סקירה כללית.....	עמ' 9
פרק ראשון : מהו פליט.....	עמ' 13
פרק שני : על חובות מוסריות ועל חובות מוסריות ביחס לפליטים.....	עמ' 17
פרק שלישי : טיעונים בעד קבלת פליטים.....	עמ' 24
פרק רביעי : סייגים מקבלת פליטים.....	עמ' 33
פרק חמישי : פליטי אקלים ואמנת הפליטים.....	עמ' 41
סיכום.....	עמ' 46
ביבליוגרפיה.....	עמ' 48

מבוא – סיפורם של פליטים וסקירה כללית

נקודת הפתיחה של עבודה זו היא תפיסתו של ג'וזף קארנס¹, על פיה המקרה של היהודים, שהעולם הפנה להם גב בזמן מלחמת העולם השנייה, הוא מקרה בוחן ממנו קארנס מחלץ קריטריון לחובת ההגנה על פליטים. כדי להמחיש תפיסה זו אציג בפרק המבוא בפירוט דוגמה לתיאור תלאותיהם של הפליטים היהודים, תיאור שמטרתו להמחיש את טענתו של קארנס.

לא יהיה מוגזם לומר, שיש כיום מעט סוגיות בעלות חשיבות כמו סוגיית הפליטים. הפליטות מלווה את האנושות עוד משחר ההיסטוריה, והשלכותיה הביאו כבר לכינון של מדינות, כמו מדינת ישראל. המשברים הגדולים של המאה ה-20 הובילו למשברי פליטים גדולים. אולם השפעת המשברים לא הובילה לשינוי המגמה וגם כיום מתמודד העולם עם משבר פליטים רב ממדים, לו השפעה על הפוליטיקה העולמית על הדמוגרפיה. אבל למרות שמשברי הפליטים של המאה הקודמת הביאו אפילו לכינון של מדינת היהודים, אנחנו בכל זאת מתמודדים היום מול משבר הפליטים הגדול ביותר בהיסטוריה. וכזוה, יש לו השפעה מכרעת על הפוליטיקה העולמית, על הדמוגרפיה של מדינות רבות ועל חייהם של רבים.

סוגיית הפליטות היא לא רק שאלה תאורטית, אלא היא שאלה הנוגעת לחיים של אנשים ממשיים, בעלי מצוקות ממשיות. לכן, יש ערך להמחיש אותה באמצעות דוגמה חיה. הפילוסוף קארנס² משתמש בסיפור הפליטים היהודים בשואה על מנת לחלץ אמת מידה לקביעת חובתנו כלפי פליטים. הדוגמה החיה מדגימה מקרה בו אנשים שהיה צריך לסייע להם על מנת למנוע מהם גורל טראגי, לא קיבלו את העזרה שהיו זקוקים לה. אירוע מאותה התקופה המדגים מקרה בו פליטים היו זקוקים למקלט ולא זכו לו, הוא המקרה של הספינה סיינט לואיס.

א. רקע היסטורי ודוגמאות

א.1. רקע על פליטות והגירה של יהודים במלחמת העולם השנייה

בשנת 1933 אדולף היטלר הפך לשליט הבלעדי של גרמניה³, ומיד החל בטיפול במה שהוא קרא לו "בעיית היהודים". ה"בעיה" הייתה, שהיו יהודים באירופה. אולם, בניגוד לדבריו ב "מאבק שלי" "מיין קאמפף" או "מאבקי" (בתרגום שיצא בעברית)⁴, בראשית דרכו של התהליך, ניסה היטלר לעודד הגירה של יהודים מגרמניה. רעיון ההשמדה התפתח רק כשתוכנית זו נכשלה. בשנת 1933 היטלר והליגה היהודית חתמו על הסכם ה"העברה" שבו היהודים מגרמניה יורשו להגר עם רכושם לארץ ישראל המנדטורית.⁵

¹ Joseph, Carens. *The Ethics of Immigration*. Oxford: Oxford University Press, 2015.

² Joseph, Carens. *The Ethics of Immigration*. Oxford: Oxford University Press, 2015.

³ Shirer, William L. *The rise and fall of the third Reich*. New York: Simon&Schuster, 1960

⁴ Library, Jewish Virtual. *Quotes from Mein Kampf*. 1998-2021. <https://www.jewishvirtuallibrary.org/excerpts-from-mein-kampf>.

⁵ גוטמן, ישראל. *האנציקלופדיה של השואה*. יד ושם - רשות הזיכרון לשואה ולגבורה, 1990.

עד לסוף שנת 1939 יותר ממאתיים חמישים אלף יהודים היגרו לארץ ישראל (מתוך שש מאות אלף).⁶ למרות שליהודים היה קל באופן יחסי לעזוב את גרמניה הנאצית עקב המדיניות הממשלתית, היה קשה יותר למצוא מדינות שיסכימו לקבל את אלה שלא הצליחו למצוא מפלט בארץ ישראל, ההגירה לארץ ישראל הוגבלה על ידי הבריטים, ולכן לא כל יהודי שרצה היה יכול להגר לא"י. ליהודים לא היה קל למצוא מקלט במדינות אחרות, גרמניה הנאצית בבירור לא כיבדה או קידשה את הזכויות האזרחיות של היהודים, וניסתה באופן אקטיבי לפגוע בהם. אחרי סיפוח אוסטריה לגרמניה הנאצית, ה"אנצ'לוס", יהודים רבים מאוסטריה החליטו גם הם לנסות לברוח, חלק גדול מהם הצליחו לברוח לפני תחילת המלחמה.⁷

עם פרוץ מלחמת העולם השנייה ועם הפלישה של גרמניה הנאצית לפולין, המעבר בין מדינות הפך לקשה מאוד, בשלב הזה, רכושם של יהודים רבים הוחרם, זאת בניסיון לגרום להם לעזוב את גרמניה בקלות רבה יותר, שכן לבעל חנות עם חשבון בנק ובית קשה יותר לעזוב את המדינה מאשר אדם חסר כל שאמור לעזוב את המדינה עם שום דבר מלבד כמה שטרות ודרכון.

עד שנת 1942, יהודים אפילו יכלו לעזוב את צרפת? כשחלק גדול מהם מנסים למצוא מקלט במדינות כמו ספרד, שוויץ, שוודיה, פורטוגל, ארצות הברית ובבריטניה. אבל רק חלק קטן מאוד מהם הצליח, שכן בשלב הזה מלחמת העולם התנהלה במלוא עוצמתה, והפתרון הסופי עבר משלב התכנון לשלב הביצוע, כשבאזורים שכבשו הגרמנים מברית המועצות מאות אלפי יהודים נרצחו בבורות ירייה. בשלב הזה, יהודים לא יכלו לעזוב כל טריטוריה שהייתה שייכת לגרמניה הנאצית או לשטחים שהיא כבשה. אפילו איטליה, בעלת הברית של גרמניה שהתנגדה בתחילה לגישתו של היטלר ליהודים נאלצה לספק מידע על יהודים שחיו באיטליה, ואפילו לשלוח יהודים מהשטחים שהיא כבשה אל מחנות ההשמדה. בשלב הזה כל תקווה לברוח באופן מסודר או רשמי נגוזה, יהודים רבים ברחו לשוויץ באותה התקופה, עם שלושים אלף שהצליחו לעבור את הגבול, אך שוויץ גם הפנתה את הגב לעוד עשרים אלף יהודים.⁸ משפחת בלטייס הייתה משפחה אשכנזית יהודית ממוצעת. הם לא היו דתיים, רק ציינו חגים ומועדים. אחד מבני המשפחה, קלארק, אפילו לא חגג בר מצווה. הם חיו חיים רגילים בברלין, בירת גרמניה וחיו את החיים כמו כל אזרח גרמני אחר. אבל, בשנת 1938 בזמן טיול לעיר במזרח גרמניה, אב המשפחה נעצר עקב היותו יהודי. הוא נשלח לכלא, ומשם נשלח לבוכנוולד ולדכאו. כשנודע על כך למשפחתו, הם התחילו בהכנות על מנת לעזוב את גרמניה במהירות האפשרית. הם החליטו לברוח לקובה, שהייתה באותה התקופה נתונה תחת השפעה אמריקנית. הם קיוו שיוכלו לשהות בקובה עד לקבלת הוויזות האמריקניות שלהם.⁹

כשאל המשפחה, השיגה סוף סוף את אישור הכניסה והשהייה לקובה, היא רכשה כרטיסים לאוניית סיינט לואיס. שהייתה אמורה להפליג מהעיר המבורג אל הוואנה, בירת קובה. רק כשהיא הציגה לגסטפו את אישורי השהייה ואת כרטיסי הספינה שלהם, שוחרר אב המשפחה. ההכנות לבריחה הואצו עם ליל הבדולח

⁶ Table in the website *Jewish Virtual Library*. אין תאריך. <https://www.jewishvirtuallibrary.org/jewish-and-non-jewish-population-of-israel-palestine-1517-present>.

⁷ Table in the website *Jewish Virtual Library*. אין תאריך. <https://www.jewishvirtuallibrary.org/jewish-and-non-jewish-population-of-israel-palestine-1517-present>.

⁸ אין תאריך. Wyman, מאת *Late and Little*. "ב - Wyman - Late and Little".

⁹ Denied, Refuge. *Sarah A. Ogilvie, Scott Miller*. Madison, Wis: University of Wisconsin Press, 2006.

– "קריסטאלנאכט" וילדי המשפחה הפסיקו ללמוד בבתי הספר הגרמניים. הסבתא, מספר קלארק, הבן הצעיר ביותר, הספיקה להגר ליוהנסבורג, דרום אפריקה, לפני שמשפחת בלטייס עלתה על הספינה.¹⁰

לאחר שהסידורים הושלמו ומשפחת בטייס נסעה להמבורג, הם עלו על הספינה. איתם, עוד 900 יהודים קיוו להפליג לקובה ולארצות הברית על מנת למצוא שם חוף מבטחים. מסופר לנו שהחיים על הספינה היו נוחים. הקפטן, שאהד את היהודים וקיווה להביאם למקום בטוח, שירת את הנוסעים ברצון רב, פסל של היטלר כוסה בסדין וחוגים, נשפים ושלל פעילויות אחרות התקיימו. נדמה היה כי חייהם של היהודים שסבלו כה רבות תחת המשטר הנאצי הולכים סוף סוף להשתפר. נוסעת אחת מגדירה את המסע על הספינה לואיס כ"שיט תענוגות בדרך לחופש".¹¹

כשהספינה סוף סוף הגיעה לקובה, נדמה היה כי חלה טעות. אבל למרות של 930 אנשים מתוך 936 היו אישורי כניסה לקובה, רק 20 הורשו להיכנס. אחד מהם אושפז עקב ניסיון התאבדות שהוא ניסה לבצע לאחר שנדחתה כניסתו לקובה. לאחר מכן הספינה עגנה ליד פלורידה, אבל נשיא ארצות הברית דאז, פרנקלין דלאנו רוזוולט סירב לאפשר לה להיכנס לארצות הברית. זאת בגלל שלא רצו לפגוע במכסת המהגרים מגרמניה. הספינה חזרה בסופו של דבר לאירופה והיהודים הצליחו למצוא מחסה במדינות שונות. משפחת בלטייס מצאה מחסה בבלגיה. עם פלישת גרמניה לבלגיה והולנד, יהודים רבים נספו לאחר שנשלחו למחנות השמדה וריכוז. משפחת בלטייה הספיקה לברוח למרוקו ולהגר לאחר המלחמה לארצות הברית. אבל, 254 מהיהודים שהיו על הספינה לא שרדו. הכניסה שלהם לארצות הברית נמנעה גם אחרי שנחקקו חוקים אנטישמיים בגרמניה הנאצית. למרות שחלקם הגדול של הפליטים על הספינה שרד את המלחמה, התקרית היא עדיין מקרה רגיש בתולדות כל המדינות המערבות שמהדהד עד היום. ב-2018 ג'סטין טרודו, ראש ממשלת קנדה התנצל באופן רשמי על סירוב קנדה לקבל את הפליטים.¹²

דוגמה זו – שהיא כמובן אחת מני רבות – הובאה כדי להראות את סירוב מדינות העולם לסייע לפליטים היהודים בעת מלחמת העולם השנייה. מדינות העולם כולן נמנעו מנקיטת עמדה חד משמעית עם היהודים שהצליחו לברוח מהמשטר הנאצי, יהודים רבים שרצו למצוא מחסה במדינות הברית לא קיבלו עזרה. זאת לא רק בגלל חוסר הרצון של מדינות הברית "להיתקע" עם היהודים לאחר המלחמה, אלא פחד אפילו לנקוף אצבע סימבולית כנגד המשטר הגרמני.

אפילו ב-1944, כשזוועות מחנות הריכוז וההשמדה הפכו מספקולציות לאמת ודאית, כשהיהודים בכל רחבי אירופה נשלחו לפולין ונעצרו, גם אז, ארצות הברית לא הסכימה לשחרר הצהרה שבה תכיר בפשעי המלחמה של הנאצים ושדין יבוא על המבצעים. המצב בארצות הברית גרם לכך שבסוף מלחמת העולם השנייה, ארצות הברית קיבלה לתוכה כמות מזערית מכמות המהגרים שהיא הייתה אמורה לקבל מאירופה, חוקרים שונים סוברים כי חוסר קבלה זה נבע מאנטישמיות, שהייתה נפוצה ב"ארה"ב.¹³

¹⁰ Denied, Refuge. Sarah A. Ogilvie, Scott Miller. Madison, Wis: University of Wisconsin Press, 2006.

¹¹ Denied, Refuge. Sarah A. Ogilvie, Scott Miller. Madison, Wis: University of Wisconsin Press, 2006.

¹² Denied, Refuge. Sarah A. Ogilvie, Scott Miller. Madison, Wis: University of Wisconsin Press, 2006.

¹³ Facing History .אין תאריך. <https://www.facinghistory.org/defying-nazis/america-and-holocaust>.

וגם אז, כשמקומות בארצות הברית הסכימה ברובה גם כשארצות הברית הסכימה ברובה (סקרים הראו כי 70% מאוכלוסיית ניו יורק הייתה בעד)¹⁴ לאפשר לפליטים יהודים לחיות במעין קהילות קטנות על יד הים (החלטה שהתקבלה על ידי הקונגרס), גם אז היהודים נפלו מן הפחת אל הפח מן הפח אל הפחת. זהו גם הסיפור של הפליטים היהודים במחנה אונטריו, ליד העיירה אוסווגה. היהודים במקור היו פליטים שהצליחו להגיע לדרום איטליה ממרכז אירופה, ומרגע שהגיעו לדרום איטליה, הנשיא דאז רוזוולט שרצה לשפר את תדמיתו הסכים לתת להם מחסה בארצות הברית. הם היו בערך אלף יהודים, כולם הגיעו ממקומות שונים באירופה, לא כל הקבוצה הייתה מורכבת מיהודים, 19 אחוז מהם היו קתולים. אבל עם זאת הנשיא רוזוולט הצליח להשיג את התמיכה שהוא היה זקוק לה על מנת לקבל את הפליטים, ולאחר תכנון נקבע שמחנה אונטריו, מחנה צבאי אמריקני שכבר לא נעשה בו שימוש יהווה הבית החדש של הפליטים.¹⁵

ההכנות הושלמו, מגורי החיילים הופרדו על ידי קירות דקיקים שלא סיפקו שום פרטיות לכמה דירות. השירותים היו משותפים, ובכל דירה נדחסו כמות גבוהה מאוד של אנשים. האוכל נאכל באופן משותף, והיה דל בכמות ובאיכות (גם ביחס למה שהיה זמין בשעת מלחמה). הפליטים קיבלו טיפול רפואי מינימלי, שהיה אמור לייצב אותם במצב שהיו בו כשהגיעו למחנה ולא לרפא אותם. טיפולי שיניים, משקפיים וכל מיני טיפולים חשובים אחרים לא סופקו להם, אבל בהמשך סופקו על ידי עמותות פרטיות.¹⁶

הפליטים היהודים לא הורשו לצאת לשום מקום מלבד אל העיירה אוסווגה והיה אסור בשום פנים ואופן לקבל אורחים. ווימן מספר על מקרים טרגיים שבהם החוקים הנוקשים גרמו לסבל רב ומנעו מאנשים חולים מלהתאחד עם משפחותיהם.¹⁷

היהודים לא הורשו לצאת מגבולות העיירה, וגם לא הורשו לעבוד בה. הם כן הורשו לעבוד במחנה עצמו, שם השכר הממוצע ליום היה שמונה דולרים, שכר נמוך להחריד בהשוואה לאחד מחוץ למחנה. היהודים בעצם חיו בתנאים צפופים ומחפירים, בעבודות פיזיות קשות ומסוכנות במקום שבו הם לא הם לא הורשו לעזוב. אין זה פלא, שבאותו המחנה קרו מספר מקרי התאבדות, וכמה אנשים נכנסו למצב נפשי מאוד קשה, שהוביל לאשפוזם. בסוף מלחמת העולם השנייה, לאחר מאבקים רבים עם הממשל האמריקני סוף סוף פורק המחנה והפליטים הורשו להגר לארצות הברית תחת קצבת מכסת המהגרים המותרת מאירופה. השהייה במחנה הייתה קשה מאוד, לא היטיבה עם הפליטים וגרמה לאנטישמיות רבה בעיירה אוסווגה הסמוכה, שכן הם היו בטוחים שהיהודים זוכים ליחס מועדף.¹⁸

¹⁴ . אין תאריך. Wyman, מאת *Late and Little*. "ב- Wyman - Late and Little". Wyman

¹⁵ . אין תאריך. Wyman, מאת *Late and Little*. "ב- Wyman - Late and Little". Wyman

¹⁶ . אין תאריך. Wyman, מאת *Late and Little*. "ב- Wyman - Late and Little". Wyman

¹⁷ . אין תאריך. Wyman, מאת *Late and Little*. "ב- Wyman - Late and Little". Wyman

¹⁸ . אין תאריך. Wyman, מאת *Late and Little*. "ב- Wyman - Late and Little". Wyman

דיון פילוסופי לאור הניתוח ההיסטורי:

מטרת סיפורים אלה היא להמחיש באופן ציורי את התלאות והסבל שחווי הפליטים היהודים במלחמת העולם השנייה (אין טעם אפילו לציין את כמות הסבל הקשה שחווי הנספים במחנות הריכוז).

אם ניקח בחשבון את רמת הסבל הזה, קארנס טוען, הרוב המוחלט של האנשים יסכימו כי היה צריך היה לסייע ליהודים שנמלטו ככל שניתן היה¹⁹, ונעשה עוול בכך שלא עזרו להם. קארנס משתמש בדוגמה של יהודי אירופה על מנת לחלץ אמת מידה לחובתנו כלפי פליטים. את טענתו הוא מבסס על העובדה שאם הפליטים לא יזכו לסיוע, אז הם עלולים לחוות סבל אותו ניתן להשוות לסבלם של היהודים במלחמת העולם השנייה. היהודים במלחמת העולם השנייה מהווים דוגמה מוחשית למה שנגרם כאשר מיעוט נרדף לא מוצא מפלט במדינות אחרות. בעבודה הזו, בהתבסס על ההנחה הזו, שיורחב עליה בהמשך, ידובר על דקויות המושגים "פליטי" ועל ה"עזרה" לה זקוקים פליטים ממדינות העולם.

סוגיית הפליטים מעלה שאלות קשות רבות, בפרט, בהינתן שחייהם של רבים תלויים בהכרעה אם הם פליטים, ואם כן, למה הם זכאים. השאלה מעלה קשיים רבים ומחלוקות עמוקות. הקשיים אינם רק "אם לסייע", אלא גם כיצד לסייע, למה צריך לסייע, מתי וכיצד ראוי לסייע.

כשנגמרה מלחמת העולם השנייה ואיתה זוועות השואה וקרסה מכונת ההשמדה של היטלר, אירופה הייתה שבר כלי. עשרות מיליונים קיפחו את חייהם ומיליונים נשארו חסרי כל. המפה הגיאופוליטית של אירופה השתנתה לחמישים השנים הבאות. עם החלוקה של אירופה לשני גושים – מערבי ומזרחי (קומוניסטי), צ'רצ'יל הכריז שמסך ברזל ירד על אירופה.

טלטלה זו יצרה גלי פליטים חדשים. מיליוני יהודים חיפשו בית חדש מאחר שרכושם נגזל מהם או שרצו להתרחק מאזורי הזוועות, עמים אחרים שנרדפו על ידי המפלצת הנאצית חיפשו בית חדש. בשנים הבאות מיליוני אנשים ינסו להימלט מהמקום שיכול היה להיות קברם, ואלפים ינסו לברוח מהגוש המזרחי.

ב. סקירה כללית

החובה המוסרית לסייע לפליטים

מכאן, כאמור, מחלץ קארנס את אמת המידה לחובת הסיוע לפליטים. יהודים רבים שחזו את גורלם העגום חיפשו מקלט לפני זוועות השואה. אך במקרים רבים בקשתם נדחתה והם נאלצו לחזור לאירופה שם רבים מהם מתו. הטענה העיקרית של קארנס היא שנעשה כאן עוול מוסרי ושכל אדם יכול לראות שנעשה כאן עוול מוסרי שהיהודים אז היו ראויים למקלט, והם לא קיבלו אותו ולכן מתו. הדוגמה הזו משמשת אמת מידה להסברת החובה שלנו לפליטים. כל אדם שיסכים שליהודים שנמלטו מאירופה של היטלר הגיע מקלט, ואם היה מציב עצמו במקומם חושב היה שמגיע לו מקלט, מקבל את החובה שלנו להעניק מקלט לפליטים.²⁰

¹⁹ Joseph, Carens. The Ethics of Immigration. Oxford: Oxford University Press, 2015.

²⁰ Joseph, Carens. The Ethics of Immigration. Oxford: Oxford University Press, 2015.

קארנס מבקש להקביל את הדעה הרווחת באותה התקופה לטיעונים כנגד קבלת פליטים היום. טיעונים כמו "הם פה רק כדי להתפרנס" ו"תרבותם אינה דומה לשלנו אינם עומדים במבחן אמת המידה שלו. טיעונים אלה נשמעו גם כלפי היהודים שנמלטו מהנאצים. אולם, היהודים היו זכאים לקבל מקלט ולא קיבלו אותו. מאחר שיהודים אלה היו ראויים לקליטה במדינה אך לא נקלטו, נגזר עליהם למות.²¹

מאמת המידה הזו גוזר קארנס שישנה חובה מוסרית לעזור לפליטים.²² אבל מדוע החובה הזו צריכה להפוך למדיניות? ישנן מספר טענות בנושא.

מדוע עלינו לעזור לפליטים

קארנס ופארק²³ מציגים טיעונים משלושה טיפוסים:

טענת האחריות הסיבתית

הטענה הראשונה מקורה באחריות הסיבתית של המדינות הקולטות מדינות להן אחריות להתדרדרות המצב במדינה אחרת, עקב קונפליקט או פעולות חסרות אחריות, צריכות לשאת בתוצאות המעשים שלהן וקבלת פליטים היא אחד מהדברים שעליהן לעשות. הדוגמה ש קארנס משתמש בה היא מלחמת וייטנאם, שבה ארצות הברית התערבה במלחמת האזרחים הווייטנאמית בין הצפון לדרום. עם כניסת ארצות הברית ללחימה, ואיתה כל היכולת וטקטיקות המלחמה האמריקניות שכללו הפצצה מהאוויר, נוצרה מצוקה רבה מאוד בקרב האוכלוסייה המקומית. ארצות הברית הכירה באחריותה וקיבלה מאות אלפי פליטים ויאטנמים. קארנס טוען שזוהי חובתה המוסרית של כל מדינה שגרמה למצוקה במדינה אחרת לשאת באחריות ולקבל את הפליטים.²⁴

הטענה כאן היא שמדינות באופן עקיף אחריות על שינויים פוליטיים או גיאוגרפיים במדינות מסוימות ומחזיקות באחריות לתופעות אלה. כך, טוען קארנס, מדינות קולוניאליסטיות לשעבר אחראיות לספק מקלט לפליטים שנמלטו מאזורים בהן שלטו ולהן אחריות על הסכסוכים שנוצרו בהן.

טענת המבנה הפוליטי העולמי

מקורה של טענה זו באופן בו העולם מחולק למדינות ריבוניות ובתחום אחריותן של מדינות העולם. העולם כפי שאנחנו מכירים אותו היום, מחולק למדינות ריבוניות שלהן יש ריבונות על שטח מסוים ועל האוכלוסייה

²¹ Joseph, Carens. *The Ethics of Immigration*. Oxford: Oxford University Press, 2015.

²² Joseph, Carens. *The Ethics of Immigration*. Oxford: Oxford University Press, 2015.

²³ Parekh, Serena. *No Refuge: Ethics and the Global Refugee Crisis*. Oxford: Oxford University Press, 2020.

²⁴ Joseph, Carens. *The Ethics of Immigration*. Oxford: Oxford University Press, 2015.

שחיה בו. חלוקת העולם למדינות היא מוצדקת, בהסתמך על כך שלכל אדם יש מדינה אחת לפחות שהוא אזרח שלה, ושהמדינה הזו תעשה מה שביכולתה כדי להבטיח את קיום הזכויות הבסיסיות שלו ובראש ובראשונה שמירה על החיים שלו. אולם, המציאות הגלובלית הזו רחוקה מלהיות אידאלית וישנם, במדינות רבות, תושבים החיים בגבולותיהן אולם אינם זוכים להגנה מאותן מדינות. ממצב זה עולה כי בחלוקת העולם למדינות ישנם "חורים", כלומר המציאות אינה מספיקה כדי לספק מענה לכל בני האדם ולמעשה, ה"חורים" האלה מאיימים לערער על הלגיטימיות המוסרית של חלוקת העולם למדינות. קארנס טוען שזו מחובת המדינות האחרות לקבל אל עצמן את אותם אנשים שמדינותיהם נכשלות לספק לקיים את זכויותיהם האנושיות הבסיסיות. בלי מענה כזה של המדינות, המערכת הפוליטית העולמית מאבדת את הלגיטימיות המוסרית שלה.²⁵

החלוקה המודרנית למדינות החלה לאחר שנחתם הסכם וסטפליה, אשר סימן את סוף עידן הפיאודליזם ותחילת עידן המערכת הפוליטית-ריבונית הלאומית החדשה. בפעם הראשונה יכלו המדינות העצמאיות לבחור את צביון הדתי, יותר מכך, הן לא היו כפופות באופן וסאלי למדינות שכנות וחזקות יותר. החלוקה הזו מעודדת את ריבונותה של המדינה העצמאית, אך עם הריבונות הזו מגיעה גם אחריות. האחריות לדאוג לאזרחים שלה. זוהי בעצם מקור החובה בטיעון המבנה הפוליטי העולמי, המדינה הריבונית החדשה אמורה לדאוג לאזרחיה, כי זה הסדר העולמי שנקבע. כשלאדם אין מדינה ריבונית שתדאג לו, הוא צריך למצוא אחרת.

לכל אדם מגיעה הזכות שתהיה לו מדינה שבה יהיה "אזרח ראשון", כלומר אחת שמשמרת את זכויותיו הטבעיות כמו שאר אזרחיה.²⁶

טענת השומרני הטוב

"השומרני הטוב" הוא רעיון שנמצא במקור בברית החדשה, בבשורה על פי לוקאס ישו מספר על שומרני שעזר לאדם אשר הוכה ונשדד בצד הדרך והשקה אותו, חבש את פצעיו והביא אותו לפונדק בלי שיקבל על כך שום תמורה. השומרני הטוב, אם כן, הוא מישהו שעושה מעשה טוב בלי שיקבל על כך תמורה. קארנס גורס שבדומה לחובתו של "השומרני הטוב", זוהי חובתן של מדינות מפותחות להושיט עזרה לפליטים. כל עוד הדבר אינו גובה מחיר כבד מדי מהן, כזה שימנע מהן מלהגן על האזרחים שלהן. אז למה חייבות המדינות המפותחות לסייע לפליטים לפי הטענה הזו? כי הן יכולות. זוהי טענת השומרני הטוב.²⁷

טענות כנגד קבלת פליטים

מניעים לטענות כנגד קבלת פליטים

²⁵ Carens, Joseph H. "The Ethics of Immigration." In *The Ethics of Immigration*, by Joseph H. Carens, Chapter 10. Oxford Press, 2013.

²⁶ Carens, Joseph H. "The Ethics of Immigration." In *The Ethics of Immigration*, by Joseph H. Carens, Chapter 10. Oxford Press, 2013.

²⁷ Carens, Joseph H. "The Ethics of Immigration." In *The Ethics of Immigration*, by Joseph H. Carens, Chapter 10. Oxford Press, 2013.

כשמתקרבים לנושא של טיעונים נגד קבלת פליטים יש לעשות הפרדה בין טיעונים שמגיעים ממניעים גזעניים או קסנופוביים ובין טיעונים שמגיעים משיקולים אחרים. ישנם עוד סוגי טיעונים, אבל מכיוון שבעובדה זו הטענה הקהילתית תועלה, חשוב להפריד בין טענות שמגיעות ממקור פילוסופי מבוסס ומדעות אחרות שעלולות למצוא את ביסוסן דווקא בדעה קדומה. הטענות המרכזיות נגד קבלת פליטים הן טענות שפילוסופים כגון מייקל וולזר עוסקים בהן, והן טענות אשר נוגעות להומוגניות של החברה, ולהתאמה הקהילתית והחברתית עם הפליטים. טענותיו של וולזר מתבססות על ההנחה כי הומוגניות בחברה היא מצב שאמורים לשאוף אליו, שכן הוא מאפשר שיתוף פעולה מהיר ויעיל יותר, בעיקר בכלכלה מודרנית²⁸. בנוסף לכך התאמת ערכים, שפה וחגים לאומיים עוזרים לחברה לתפקד יותר כמו מכונה משומנת, ופחות כמו רהיט שהורכב מחלקים לא תואמים מאליאקספרס. קבלת פליטים, ובעיקר אלה שמגיעים מארצות רחוקות או במספרים גדולים, עלולה לפי טענה זו לפגוע במאזניים החברתיים. אותה האחדות הלאומית היא חוזק אחד של התפיסה הקהילתית, שמתואר בצורה תועלתנית, אבל אצל הקהילתנים, הסיבות הן לא רק תועלתניות אלא גם בעל ערך מוסרי כשלעצמו, ויורחב על כך בהמשך.

פתרונות חלופיים

הוצעו מספר פתרונות חלופיים לקבלת פליטים. פתרונות מקובלים כוללים יצירת מחנות פליטים בקנה מידה גדול שיחקו את מדינת המקור שממנה הגיע הפליט, וכך יצרו אווירה הומוגנית בתוך המדינה. רעיון זה כמובן פוגע בטענה לפיה לפליט צריכה להיות מדינה שבה יש לו גישה לכל האפשרויות של אזרח רגיל.

פתרונות "מתערבים"

פעולות מהסוג הזה הן פעולות שמתערבות במקור הבעיה. כשמלחמת העולם השנייה השתוללה ארצות הברית החליטה להצטרף למלחמה על מנת לספק את האינטרסים שלה ולהילחם במשבר ההומניטרי החמור שקורה באירופה. כך היא מנעה משבר גדול שיכול היה להתפתח ללא התערבותה. פתרונות "מתערבים" נוספים יבואו לידי ביטוי בסיוע כלכלי, בסיוע למדינות שכנות לקלוט יותר פליטים, או בפתרון משבר ההומניטרי חמור שמגיע לא מחוסר תפקוד זדוני של הממשלה, אלא ממשבר אחר לחלוטין.

²⁸ Parekh, Serena. *No Refuge: Ethics and the Global Refugee Crisis*. Oxford: Oxford University Press, 2020.

פרק ראשון – מהו פליט

דיון אתי בסוגיית הפליטות ובשאלת החובות לפליטים דורש לענות על השאלה מי הוא פליט. פליטות היא תופעה שכיחה יחסית בעולם המודרני, לפי נתונים שפרסם האו"ם²⁹ כיום ישנם כ-80 מיליון אנשים העונים להגדרה "פליט". השאלה היא כמובן, מה היא ההגדרה של האו"ם לפליט.

פליטים

אמנת הפליטים נחתמה אחרי סוף מלחמת העולם השנייה, ואומצה על מנת להמשיך את דרכו של ארגון הפליטים הבינלאומי, ועל מנת שמצב כמו זה שהתרחש בסוף מלחמת העולם השנייה לא יחזור על עצמו.

אמנת הפליטים מגדירה פליטות באופן הבא:

*"אדם הנמצא מחוץ לארץ אזרחותו בגלל פחד מבוסס היטב להיות נרדף מטעמי גזע, דת, אזרחות, השתייכות לקבוצת חברתי או להשקפה מדינית ואינו יכול להיזקק להגנתה של אותה ארץ או אינו רוצה בכך בגלל הפחד האמור; או הנמצא עקב המאורעות האמורים מחוץ לארץ שבה היה קודם לכן מקום מגוריו הקבוע, והוא חסר אזרחות, ואינו יכול לחזור לאותה ארץ או אינו רוצה בכך בגלל הפחד האמור"*³⁰ (UN n.d.);

כלומר, פליט הוא אדם שחושש חשש מבוסס מרדיפתו על ידי ממשד מדיני ויש כמות מסוימת של הגדרות שיכולות להעניק סטטוס של פליט, הרדיפה שלו חייבת להיות בגלל אחת מהסיבות המצוינות באמנה. כלומר, לדוגמא, נטייה מינית אינה כלולה באמנה וכך גם מגדר. הסיבות לניסוח הלא ברור באמנה (לא ברור מהו קיבוץ חברתי) יכולות להיות גם משום שרצו לאפשר לאנשים אשר היו זקוקים למחסה הזדמנות להיחלץ מהמצב שלהם על ידי שימוש בהגדרת אמנת הפליטים, או להפך, להימנע מלהגיש עזרה. בעצם, שימוש במושגים מעורפלים בכוונת תחילה על מנת לאפשר אינטרפרטציה של האמנה למקרים מבודדים.

ישנו ויכוח לגבי הגדרת הפליטים והאם ההגדרה של האמנה לפליטים והאם היא עדיין רלוונטית (או האם יש מקום לשינוי ההגדרות או להרחבתן), אבל עוד על כך בהמשך.

פליטים מתחלקים לשתי קבוצות עיקריות: פליטים השוהים במחנות פליטים וממתינים שיזכו למקלט במדינה מערבית כלשהי ופליטים אשר מנסים להגר בעצמם אל ארצות המערב.

פליטים המיועדים ליישוב מחדש

פליטים אלה הם פליטים אשר עברו במנגנונים הנמצאים תחת פיקוח נציבות הפליטים של האו"ם שבסמכותם לבחון ולהכריע בבקשות המקלט שלהם ליישוב מחדש ובמידה והחליטו כי הם ראויים ליישוב מחדש אז מדינה תקלוט אותם, הם יקבלו מקום מחייה וצורכיהם ימולאו על ידי המדינה הקולטת. מדובר בסיפוק מקלט שלא מערב ניסיון בריחה עד למדינת הקליטה כמו זה של מבקשי מקלט.

²⁹ UNHCR. UNHCR. 2019. <https://www.unhcr.org/resettlement.html>.

³⁰ UN "UNCR". UNCR. <https://www.unhcr.org/protect/PROTECTION/3b66c2aa10.pdf>. אין תאריך.

הפליטים האלה שיקבלו מקלט מהווים מיעוט. כלומר, נכון ל-2019 מתוך 20.4 מיליון פליטים המוגדרים על ידי האומות המאוחדות כעונים על ההגדרה לפליטים, פחות מאחוז מיושבים מחדש בכל שנה.³¹

מבקשי מקלט

מבקשי מקלט, כלומר אנשים הנמלטים ממדינותיהם אך אינם מגיעים למחנות המפוקחים על ידי נציבות הפליטים של האו"ם ומנסים להגיע בכוחות עצמם למדינות היעד, הם הרוב המכריע של פליטים. ברגע שמבקשי מקלט מגיעים לגבולותיה של מדינה שיכולה לקלוט אותם הם מגישים בקשה למקלט. עד שהמקרה שלהם לא יובא בפני גורם שהוסמך לקבוע אם בקשת המקלט שלהם עומדת בדרישות הסף של אמנת הפליטים (או מוגנת באמצעות אמנות משלימות שונות, כמו האמנה נגד עינויים), אסור לשלוח אותם חזרה למקום ממנו באו.

סוגיית מבקשי המקלט עומדת בלב הדיון הציבורי והפוליטי, כשהציבור ומקבלי ההחלטות מפוצלים בשאלה האם מדובר בפליטים שיש חובה להעניק להם מקלט או שמא, אלה מהגרים לא חוקיים המנסים לנצל את מנגנון המקלט כדי למצא מקום טוב יותר לחיות בו.

ראוי להבדיל בין שלוש קטגוריות של מבקשי מקלט:

1. מבקש מקלט שבקשת המקלט שלו התקבלה על ידי גורם האמון על הכרעה זו.
2. מבקש מקלט הממתין להכרעה על בקשת המקלט שלו לאחר שהגיש אותה.
3. "מהגר לא חוקי" – מי שהיגר למדינה מבלי שעומדת לזכותו עילת הגנה למרות שלעיתים הוא מתחזה לזה שקיימת כזו או מי שבקשת המקלט שלו נדחתה והוא לא עוזב את המדינה.

מבקשי המקלט בשונה מפליטים אשר יכולים להגיש בקשות מאורגנות ומסודרות (כלומר נמצאים במצב שמאפשר להם לעשות זאת, לעיתים במחנה פליטים במדינה אחרת). בוחרים לברוח בעצמם אל מדינות אחרות, לכן אין זה מפתיע שהרוב המוחלט של הנמלטים נקלטים במדינות הסמוכות למדינות המקור שלהם. זוהי כנראה הסיבה שהמדינה שממנה יצאו הכי הרבה פליטים בשנים האחרונות (סוריה) נקלטו הפליטים במדינות סמוכות (בסדר יורד): טורקיה, לבנון, ירדן, גרמניה, עיראק, מצריים, שוודיה וסודן. ישנן רק שתי מדינות מאירופה בשמונה המדינות האלה.³²

זה רק הגיוני שזהו המצב של הפליטים האלה, הרי כאשר אתה חושש לחיך ונמצא בסכנה ממשית וממששת לבוא אתה תנסה להגיע למקום הקרוב והבטוח ביותר. ראוי לציין, שחלקים מהפליטים שמוצאים מקלט במדינות כאלה מנסים להגיע דרכן למדינות אחרות בהן תנאים טובים יותר.

האסטרטגיה של ביקוש המקלט

³¹ UNHCR. *UNHCR*. 2019. <https://www.unhcr.org/resettlement.html>.

³² UNHCR. "Global Trends: Forced Displacement." UNHCR Refugee Report, UNHCR, 2018.

למבקשי המקלט יש אמצעי חזק מאוד. מהרגע שהם מגיעים למדינה וטוענים כי הם מבקשי מקלט, אסור לשלוח אותם בחזרה. כלומר, הם זכאים למחסה עד לרגע שבו המקרה שלהם יובא מול ערכאה מתאימה, אז השופט יוכל להכריע לגבי המקרה שלהם ולהכריע אם הם זכאים להכנה בהתאם לתנאי האמנה, עד אז הם בסכנת החזרה. העניין הוא, שפליטים מגיעים לבד לעיתים מאוד רחוקות. פליטים לרוב מגיעים כתוצאה מאירועים רבי השפעה במדינות המוצא שלהם, כמו מלחמת אזרחים, אסון טבע או אירוע בסדר גודל דומה.

לכן, כאשר ישנו "גל" של מבקשי מקלט, מאות אלפים, לעיתים מיליונים, לעיתים אף עשרות מיליוני פליטים עלולים לחפש מקלט במדינות אחרות היכולות להעניק להם הגנה. דבר זה יכול ליצור השפעה על כמות הפליטים שהולכים למדינה מסוימת. עכשיו, הסיבה לכך שישנה התנגדות לכמות גבוהה של פליטים היא דווקא בגלל "האמצעי" של מבקשי המקלט. בהנחה ונתעלם מגזענות וקסנופוביה גרידא, כפי שראינו במשבר הפליטים באירופה כרגע, מבקשי מקלט רבים עלולים "לסתום" את המערכות שנבנו על מנת לאפשר או לדחות אותם מכניסה למדינה וכך לא נותרת למדינות אלה ברירה אלא לאפשר למאות אלפי מבקשי המקלט האלה כניסה למדינה שלהם; לעיתים בלי יכולת ממשית לבדוק האם אנשים אלה הם באמת מבקשי מקלט לגיטימיים או שמא הם מגיעים למדינות אלה מסיבות אחרות. זוהי אחת מהבעיות המרכזיות עם המערכות הקיימות לקליטת פליטים, זוהי אחת מהבעיות הקיימות והמאתגרות כזה מגיע לקליטת פליטים.

³³ מספר גדול של רדיקלים ומבצעי פעולות הטרור הגיעו למדינות אירופה בצורה הזו. לכן נוצר מצב שבו אזרחי מדינות רבות מסתייגים מלקבל אל תוכם מבקשי מקלט.

עקב כך, מדינות רבות אימצו מנגנונים כדי להמעיט את כניסת מבקשי המקלט למדינותיהם. הרי אם מהרגע שבו כף רגל מבקש המקלט דורכת במדינה אין לשלוח אותו בחזרה, אז מדינות רבות משתמשות באמצעים אחרים. בין אם שימוש בשופטים בעלי סטנדרטים חמורים למדי או אם בין הכרזה על אזורים מסוימים כלא חלק מהמדינה (כמו שדות תעופה למשל), על מנת שעדיין יוכלו לדחות מבקשי מקלט.

העובדה שמדינות מסוימות יכולות לפעול בצורה כזו גרם למחלוקת בקרב מחנות פוליטיים לגבי סוגיית הפליטות. האם מותר או נכון לפעול כך, הסכסוך היום (הפוליטי) נמצא בשלב לאחר שמדינות רבות כבר החליטו מהי עמדתן לגבי קבלת פליטים. זהו הסכסוך הפוליטי המציאותי, אך ישנה גם השאלה המוסרית, שאינה בהכרח משתקפת בזירה הפוליטית. כלומר, התוצאות בזירה הפוליטית של היום לא משקפת בהכרח את הדרך הנכונה לפעול.

מהו פליט (שאלה מופשטת)

אמנת הפליטים היא אומנם המסמך המספק את מקור התוקף החוקי בקביעת הזכות להגנה מטעמי פליטות, עם זאת, אין זה אומר שההגדרה שהיא מספקת אינה דורשת דיון ביקורתי: האם התנאים שהיא קובעת מבטיחים הגנה לכל אלה שזקוקים לה? האמנה היא חוק בסופו של דבר – הגדרה משפטית, וכמו שהחוק אינו תמיד בהכרח משקף את המוסר כך גם האמנה עלולה לא להיות מושלמת. בהקשר זה יש לעסוק במספר שאלות:

³³ Manni Crone, Felicia Falkenhof. *An Extraordinary Threat?* Copenhagen: DIIS, 2017.

פליטים מול מהגרים אחרים המבקשים מקלט מטעמי מצוקה

כשמנסים להחליט על סדר העדיפות לכניסה למדינות מסוימת, יש שאלה שחשוב לדוש בה, שאלת העדיפויות. במידה ואני הוא המלך הכל יכול של מדינה מפותחת, ואני מקבל שתי בקשות כניסה למדינה. האחת, של אדם ממדינה רחוקה שהוכתה בצונאמי וחייו חרבו עליו כאשר כל מה שידע והכיר נהרס ומדינתו איננה יכולה לעזור לו, ומצד שני אדם שמדינתו רודפת אותו עקב דעותיו הפוליטיות, איזה מהאנשים האלה ראוי שתקלוט קודם? הרי הראשון לא נמצא תחת שום איום ממשי, הצונאמי חלף ולמרות שמדינתו אינה מסוגלת לסייע לו הוא אינו נמצא בסכנה ממשית.

האדם השני לעומת זאת, נמצא בסכנה ממשית, אבל למרות שרודפים אותו עקב דעותיו הפוליטיות, וסכנה ממשית אכן מרחפת מעל ראשו, תנאי החיים שלו, למרות היותו נרדף, יחסית סבירים. הוא גר בדירה סבירה ואוכל שלוש ארוחות ביום, חייו מאורגנים יחסית אלמלא השעון המתקתק מעל חייו.

זוהי שאלה חשובה שכן היא קובעת עד כמה חשובים לנו הפליטים בהשוואה למהגרים אחרים הזקוקים למקלט בשל מצוקות בהן הם נתונים. כמוכן שבחירתי במקרה קיצוני, אבל העולם הוא מקום כקיצוני שכזה. רוב הפילוסופים מסכימים כי יש תמיד להעדיף את הפליט, שכן הסכנה לחייו חמורה יותר וצריכה להגיע לפתרון מהיר יותר.

פליטי אקלים

סוגיה שמעוררת המציאות הגלובלית בשנים האחרונות היא סוגיית "פליטי האקלים". "פליטי אקלים" הם אנשים אשר איבדו את ביתם עקב ההשפעות של שינוי האקלים או סיבות אקלימיות אחרות. חייהם יכולים להימצא בסכנה עקב איים המוצפים ושוקעים לאט באוקיינוס או סופת ענק העלולה לסכן אותם. אלו לא נחשבים כפליטים לפי ההגדרה המקובלת. אך קיומם מעלה שאלות חשובות. מה הן חובות מדינות העולם כלפיהם? האם ראוי להכיר בהם כפליטים? בהמשך, אחזור לנקודה זו.

פרק שני – על חובות מוסריות ועל חובות מוסריות ביחס לפליטים

חובות מוסריות – למה?

מה מקור תוקפן של החובות המוסריות? לפני שנעסוק בכלל בנושא מהי חובה מוסרית והאם יש לנו חובות מוסריות כלפי פליטים או כלפי מצבים שבהן יש צורך לשימוש בחובה מוסרית, נשאלת השאלה, מה מקורן של החובות המוסריות בכלל.

ראשית, חובות מוסריות עולות במקרים בהם ישנה בעיה או קושי. במציאות אוטופית לא היו נדרשות חובות מוסריות כיוון שלא היה רע אותו צריך למנוע, או ביחס אליו צריך לבחור בבחירה המוסרית. אולם במציאות, אנו מתמודדים עם בעיות ודילמות כל הזמן, ולכן יש צורך בעקרונות מוסריים. אולם, מדוע אנו זקוקים לחובות מוסריים ולא רק לעקרונות מוסריים? סרינה פארק³⁴ טוענת שאנחנו זקוקים לחובות המוסריות במקרים מסוימים בגלל שהרצון הטוב של אנשים אינו מספיק על מנת לענות על מצוקות שונות. לא תמיד הרצונות, ואפילו האינטרסים של אנשים מתיישבים עם מה שראוי לעשות ובהקשרים אלה יש מקום לדבר על חובות מוסריות. הפניה לחובות מוסריות עשויה, למשל, לסייע לממשלה להצדיק צעדים מסוימים מול התנגדות של אזרחים ואז הפניה לחובות מוסריות עשויה לשמש הצדקה תקפה, רלוונטית ולגיטימית.

סוגיית הפליטים היא מקרה כזה בו ישנו משבר בסדר גודל עצום שההתמודדות איתו אינה יכולה להסתמך רק על טוב ליבם של אזרחי מדינות העולם בהן מבקשים פליטים מקלט. ההיסטוריה מלמדת שהרצון הטוב פשוט לא מספיק לספק מענה לפליטים. לכן, השאלות האם קיימות ומה הן החובות המוסריות כלפי פליטים הן חשובות. הכרה בחובה מוסרית מספקת הצדקה, הן לצורך לספק מענה לסוגיה והן לצורך להקדיש לכך את המשאבים הדרושים ברמה הלאומית.

האם יש לנו חובות מוסריות?

לפני שאנחנו יכולים לעסוק בשאלת החובות המוסריות, ראשית נדרוש בשאלה, מהי חובה. חובה היא דבר אשר עלינו לבצע גם אם איננו מעוניינים או חושקים בו באותו הרגע הנתון, אנו נדרשים לעשות זאת מתוך כך שזוהי חובתנו³⁵

למה חובות?

תפקידם של כללים ונורמות חברתיים אינו רק מוסרי. חברה אנושית נדרשת לפעול לפי קודים משותפים המבטיחים תפקוד תקין של המוסדות השונים והחיים שלנו. כמו חובות חוקיות להם כפופים האזרחים, חובות מוסריות משמשות גם הן לא פעם לתפקידים כאלה, כלומר ככללים המקובלים על האזרחים ומאפשרים חיים מסודרים. החובה של תלשום מיסים, למשל מבטיחה קיום כלכלה המאפשרת למדינה לתפקד, לווסת את הוצאותיה ולאפשר שירותים אזרחיים שונים, החובה לשמור על החוק באופן כללי,

³⁴ Parekh, Serena. *No Refuge: Ethics and the Global Refugee Crisis*. Oxford: Oxford University Press, 2020.

³⁵ Parekh, Serena. *No Refuge: Ethics and the Global Refugee Crisis*. Oxford: Oxford University Press, 2020.

מבטיחה קיום מוסדות החברה השונים. התנהלות לפי חובות שונים מספקים שלד לחברה האנושית המאפשר את הדרך בה אנו חיים. לעיתים, חובות מחייבות אותנו לעשות דברים המנוגדים לרצונותינו המידיים, אולם קיום תקין של החברה תלוי בכך שנקיים גם חובות שאינן תמיד מתיישבות עם רצונותינו.

חובות רשמיות

"חובה רשמית" היא חובה אשר מעוגנת בחוק של איזשהו מוסד מוכר ולגיטימי³⁶ אלו חוקים שהעבירה עליהם או אי עמידה בהם תגרור עונש מצד הגוף האחראי על אכיפתם. לדוגמה, מי שלא משלם מיסים מפר חובתו לשלם מס, וייענש בהתאם. דוגמה נוספת היא שמי שפגע באחר וכך הפר חובתו לשמור על החיים והביטחון של האחר יעמוד לדין וייענש. אלה הן חובות שנועדו לשמר חברה שמתפקדת באופן תקין במובן בסיסי (כסף בקופת המדינה, שלטון החוק וכו').

חובות לא רשמיות

חובות לא רשמיות הן חובות שאינן מעוגנות או מיוצגות באיזשהו גוף רשמי בעל סמכות, אבל לעיתים יכולות להיות כובלות באותה מידה. החובה לא לשקר, לעמוד בזמנים, לבקר את ההורים שלנו בזמן החגים, כל אלה הן חובות שהן לא בהכרח מעוגנות בחוק אבל עדיין תורמות לתפקוד בריא של החברה. החובה לא לבגוד בבן או בת הזוג שלך, לחנך את הילדים שלך כמיטב יכולתך. כל אלה הם סוגים של חובות שאנחנו יכולים להתקל בהן בחיי היום יום. איך ניתן לדעת שמדובר בחובות? מכיוון שאם לא נעמוד בהן, סביר מאוד שהסביבה הקרובה שלנו תתייחס אלינו באופן שלילי מכיוון שלא עמדנו בהן, גם אם לא יהיה עונש רשמי של מוסד מדיני. אולם, העובדה שהן חובות תלויה בכך שאי קיומן פוגע בדברים שבדרך כלל אנו מאמינים שאל לנו לפגוע בהם.

מקור החובה המוסרית

אולם, מה מקור החובה המוסרית? הכוונה בשאלה זו אינה רק מה תפקידן של החובות אלא מתוקף מה חובות מוסרית כובלות אותנו? כדי לענות על שאלה זו, נבחן שתי גישות מרכזיות, הראשונה, התועלתנות של ג'ון סטיוארט מיל³⁷ וג'רמי בנת'אם והשנייה, התפיסה הדאונטולוגית של קאנט ורולס. ראשית, נבחן את התפיסה התועלתנית.

תועלתנות

תועלתנות היא תפיסה לגבי מקור ההצדקה של עקרונות המוסר שגרסתה המודרנית הפכה לפופולרית על ידי הפילוסוף ג'רמי בנת'אם במאה ה-18.³⁸ תועלתנות היא מערכת מוסרית שמבוססת על טענה אחת מרכזית: עלינו לעשות את הדבר המביא את הטוב ביותר למספר הרב ביותר של אנשים. הגישה למעשה גורסת באופן

³⁶ Parekh, Serena. *No Refuge: Ethics and the Global Refugee Crisis*. Oxford: Oxford University Press, 2020.

³⁷ Mill, John Stuart. *A System of Logic*. London: John W. Parker, 1843.

³⁸ Bentham, Jeremy. *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*. Oxford: Clarendon Press, 1789.

הבסיסי ביותר, שאם עלינו לקבל החלטה, עלינו לבחור באפשרות שתביא את הטוב ביותר לכמות הרבה ביותר של אנשים.

חשוב לציין, גישת התועלתנות היא אוניברסלית, כלומר היא תקפה כלפי כל בני האדם בעולם. בנוסף יש לציין שגישת התועלתנות מתייחסת למוסר כמשהו שניתן לחשב, משהו שניתן לדוגמה להכניס למשוואה ולקבל ממנו את התוצאה הברורה מהי הבחירה הנכונה בנסיבות נתונות. בעזרת התועלתנות אנו יכולים להגיע לפתרון לרוב הבעיות המוסריות, כשלעיתים, חישוב מהן התועלות באפשרויות השונות הפתוחות לפנינו.

התועלתנות כמקור לחובה מוסרית

פילוסופית הדוגלים התפיסה התועלתנית מחשיבים את התועלתנות כמספקת מקור לחובה מוסרית. חובה עלינו לעשות את הדבר שבו התועלת הגדולה ביותר. יש לנו חובה תמיד לבחור בדבר המביא יותר אושר וטוב לכמות הגדולה ביותר של אנשים. התועלתן, בדרך כלל, רואה דילמות אתיות כניתנות לפתרון חד-משמעי ומחייב.

עיקרון התוצאות

עיקרון התוצאות הוא עיקרון הדוגל בהערכה של התוצאות הצפויות של בחירותינו ולא על המעשים עצמם. בניגוד לדאונטולוגיה עליה יורחב בהמשך, התוצאה לא יראה ערך בעצם הביקור שלנו אצל ניצול שואה, אלא רק בכך שניצול השואה שמח לאחר הביקור שלנו. הגישה התועלתנית ועיקרון התוצאות הולכים יד ביד כשהם מגיע לבעיות מוסריות. אם נשפוט על פי תוצאות המעשים שלנו באופן ישיר (ולא את ערכם כשם לעצמם) אז גישה תועלתנית תניב את ההתנהגות המוסרית ביותר.

ביקורת על תועלתנות

לתפיסה התועלתנית, וגמה? , לעיקרון התוצאות, ישנה בעיה מוכרת והיא שלעיתים היא דורשת מאיתנו להקריב את אורח החיים שלנו, לעיתים גם את לסכן בני אדם מסויימים על מנת לגרום לטוב ביותר לכמות גבוהה של אנשים. אדם אולי, יצטרך לאבד את הרכוש, המשפחה, את כל חייו על מנת להטיב עם קבוצה מסוימת. קשה לנו לחשוב ולעיתים אף להכיל בחירה שהתוצאה שלה תהיה שילדים קטנים יאלצו למות, משפחות יפורקו ונשים יאנסו והיא עדיין תחשב הבחירה הנכונה מוסרית, רק משום שהטוב הכללי יעלה. הפילוסוף ג'ון רולס³⁹ מבקר את התועלתן וטוען שלעולם אין זה מוצדק מוסרית להקריב אינדיבידואל על מנת להטיב עם קבוצה אחרת של אנשים.

דאונטולוגיה

השיטה המוסרית השנייה שנתייחס אליה לגבי מקורן של החובות המוסריות היא התפיסה הדאונטולוגית. תפיסה זו רואה לא בתוצאות את העיקר, אלא דווקא במעשים עצמם. במילים אחרות, היא לא מסתכלת על המעשים שלנו ועל העושה כאמצעים למטרה חיצונית להם אלא כתכלית בפני עצמה.

³⁹ Rawls, John. *A Theory Of Justice*. Cambridge : Harvard Univeristy Press, 1971.

כלומר, יש למעשים שלנו השפעה מתוקף היותם המעשים שלנו, לדברים יש ערך בפני עצמם לא בגלל התוצאות שלהם אלא בגלל מה שהם. דוגמה טובה תהיה חברות או אהבה, אנחנו רואים חברות כערך בפני עצמו, אנחנו רואים באהבה ערך בפני עצמה, לא בגלל שאנחנו חושבים שחברות תסייע לנו בהכרח או תביא ל"כמה שיותר טוב לכמה שיותר אנשים", אלא פשוט בגלל שזה משהו "טוב" בפני עצמו. זוהי תפיסת החובה המוסרית של עמנואל קאנט⁴⁰, לראות את הדברים כמטרה בפני עצמה ולא כאמצעי להשגת המטרה כמו בתועלתנות הפועלת על עיקרון התוצאות.

השאלה אותה ראוי לשאול היא כמובן, איך אפשר לקבוע מהו אותו ה"טוב", כיצד ניתן לקבוע מהו הדבר הנכון לעשות אם לא באמצעות הערכת התוצאה שלו? מהם הערכים אשר עלינו לקדם? התשובה של קאנט היא שדרך הגיון (רציונליות) אנחנו יכולים להבין זאת, הוא מציע כלי שבעזרתו ניתן לבצע את ה"חישוב" הזה.⁴¹

הצו הקטגורי⁴² הוא הכלי המרכזי של קאנט בשביל לקבוע כיצד צריך לפעול באופן מוסרי. הצו הקטגורי הוא עיקרון פשוט יחסית, הוא מתבסס על אוניברסליזציה של מעשיו של אדם על מנת להחליט על המוסריות שלהם. אם אני שוקל לעשות מעשה מסוים, אני צריך ראשית לשאול את עצמי, **האם הייתי מחוקק חוק שהיה מורה על עשיית המעשה הזה באופן אוניברסאלי**. השאלה הזו היא בדרך כלל דרך טובה להגיע לרוב המסקנות הנטועות בחברה שלנו. האם מותר לגנוב? האם מותר לרצוח? לשקר? לבגוד? לנאוף? פעולה על פי הצו הקטגורי יכולה בדרך כלל, להכריע בשאלה: "מהו הדבר המוסרי לעשות".

סיכום הגישות המוסריות

סרינה פארק מסכמת בספרה "No Refuge"⁴³ את הגישות המוסריות ביחס לפליטות כך:

תועלתנות ודאונטולוגיה הן שתיהן מערכות מוסריות בסיסיות מאוד, הן לא מסובכות אבל הן נותנות לנו כלים להסתכל באופן יותר ביקורתי על נושא החובות המוסריות כלפי פליטים. רוב בני האדם יצליחו להתחבר לאחת משתי הגישות האלה, יהיו כמובן בני אדם ציניים להחריד שלא יסכימו עם אף אחד מהרעיונות האלה, יהיו אגואיסטיים שלא יסכימו עם הערך של כמה שיותר טוב לכמה שיותר אנשים, ויקדשו רק את הערך שהוא "מה שמביא כמה שיותר טוב לי". אבל המערכות המוסריות האלה כן מסייעות

⁴⁰ Kant, Immanuel. *Groundwork for the metaphysics of morals*. Lonodn: Oxford University Press, 2019.

⁴¹ Kant, Immanuel. *Groundwork for the metaphysics of morals*. Lonodn: Oxford University Press, 2019.

⁴² Kant, Immanuel. *Groundwork for the metaphysics of morals*. Lonodn: Oxford University Press, 2019.

⁴³ Parekh, Serena. *No Refuge: Ethics and the Global Refugee Crisis*. Oxford: Oxford University Press, 2020.

ליצירת מתווה והתייחסות נאותה לרוב הבעיות העוסקות במוסר, ולפתרון השאלה "מה נכון לעשות?" שהיא שאלה שחשוב לעסוק בה בכל נושא הקשור לבעיות אמתיות בעולמנו.⁴⁴

חובות מוסריות בהקשר לפליטים:

מה הן המסקנות אותן ניתן לגזור משתי הגישות, זו התועלתנית וזו הדאונטולוגית, לגבי חובותינו כלפי הפליטים?

תועלתנות

כיצד התועלתנות מתייחסת לסוגיית הפליטים? ובכן, ראשית כל נחזור לאמת המידה של קארנס, לפיה פליטים הם בהכרח בני אדם אשר נתונים בסכנה ממשית (בדומה ליהודים שנמלטו מהנאצים בתקופת השואה). במידה ופליטים אלה, אשר נמצאים במצב קשה וכנראה כבר סבלו הרבה ועוד יסבלו הרבה אם לא יחול שינוי במצבם, נמצאים במצב רע. אם מטרתנו היא כאמור, לדאוג שיהיה כמה שיותר טוב לכמה שיותר אנשים, כמות הטוב שייגרם לפליטים האלו משינוי מצב המחייב שלהם והוצאתם בכלל הסכנה תהיה בהכרח גבוהה.

עכשיו, כל זה די ברור, ברור שהצלתם והענקת מקום מחסה ובית חדש לפליטים יגרמו להם להרגיש בטוחים יותר, יספקו להם אפשרויות חדשות ואפילו יצילו את חייהם. מדובר כאן בהרבה מאוד "טוב".

אבל גם ברור לכל שקבלת פליטים היא גם לא פשוטה מאוד. מדובר בעסק עדין, מחושב שיש לעשות אותו תוך כדי התחשבות באוכלוסייה המקומית ובאמצעים הקיימים והזמינים למדינה. באופן כללי, יש סבירות גבוהה שקליטת הפליטים תפגע, במידה זו או אחרת, בטוב של הקהילה הקולטת.

הגישה התועלתנית אם כן, תיקח בחשבון את כמות הטוב שיקבלו הפליטים (והמדינה, שכן סוג מסוים של פליטים יכול לסייע לה לעיתים), ומנגד תיקח את הבעיות שיכולות לצוץ עקב קבלת הפליטים, ובהן שינוי דמוגרפי חריג, הוצאות כספיות רבות, פגיעה בהומוגניות התרבותית של המדינה הקולטת וכו'.

התועלתנות (כגישה מופשטת) תיקח את "הטוב" הזה ואת "הרע" הזה, ותשים אותם על מאזניים. ברוב המקרים, הטוב שייגרם לפליטים יהיה גבוה יותר מההוצאות הכספיות ומהשינויים הדמוגרפיים (ובעיות אחרות) במדינות הקולטות. עם זאת, ברור הרי שהמערכת הזו לא תמיד תכריע לטובתו של הפליט. במידה ומדינה כמו מונקו שאוכלוסייתה מונה כ-38,682 אזרחים נכון ל-2018 תתבקש לקלוט (מדובר במצב אבסורדי וקיצוני למען המחשה) עשרה מיליון פליטים, היא כמובן לא תוכל לעמוד במספר הגבוה והחשוב התועלתני לא יכריע בהכרח לטובת הפליטים.

סביר מאוד שמוסדות המדינה אפילו יתפרקו, תיווצר אנרכיה וישנו סיכוי טוב שהפליטים יפלו מן הפח אל הפחת. כבר קרה בעבר שכמויות גדולות של פליטים גרמו לחוסר יציבות במערכת הפוליטית של ישויות מדיניות, וגרמו לבעיות גם לאוכלוסייה המקומית וגם לפליטים שלא יוכלו לקבל סיוע.

דאונטולוגיה

⁴⁴ Parekh, Serena. *No Refuge: Ethics and the Global Refugee Crisis*. Oxford: Oxford University Press, 2020.

מבחינה דאונטולוגית, שאלת הפליטים היא שאלה מוסרית שניתן לפתור בעזרת הצו הקטגורי. מבעד לגישה זו ניתן לנסח שני חוקים אוניברסאליים הנוגעים לסוגיית הפליטים:

1. כשניתן, צריך לעזור לאנשים הנמצאים בסכנה וזקוקים לעזרה.

2. כשניתן, אסור לעזור לאנשים הנמצאים בסכנה וזקוקים לעזרה.

אלו הם שני חוקים אוניברסאליים שעומדים בקריטריונים של הצו הקטגורי. על פניו, נראה כי שיקול רציונלי יכריע לטובת בחירה בפסוק הראשון. זה בהחלט נראה רציונלי להעדיף לחיות בעולם שבו אנשים מושיטים יד לאדם שזקוק לה במידה ויש באפשרותם לעשות זאת בלי שזה יגרום להם יותר מדי בעיות. מעבר לכך, הרי הפליטים עשויים להיות אנו עצמנו ביום מן הימים. זוהי התייחסות דאונטולוגית לבעיית הפליטים.

הדאונטולוג, אחד דוגמתי לפחות, יקבע שצריך לעזור לפליטים מתוקף היותם בני אדם וזהו. השקלול לא חשוב כאן, שום חישוב תועלתני או שיקול קהילתני לא יניע אותו. הפליטים הם בני אדם, ולכן ראוי לעזור להם, זהו.

אוניברסאליות וחובה מוסרית לסייע לפליטים

יש שיסכימו עם הרעיון של חובות מוסריות, ואף יסכימו עם הטענות הדאונטולוגיים או התועלתניים, אבל לא יסכימו שיש להרחיב את הטענות האלה ואת החובות האלה ולהחילם גם על פליטים, שכן הם מקבלים תפיסה המעמידה במרכז לא את החברה האנושית כולה אלא את הקהילה לה אנו שייכים. החובות שלנו הן לאנשים שאנחנו מכירים, למשפחה, לבני הקהילה, לבני המדינה, העם, אנשים שהם חלק, אולם חובה זו אינה מתרחבת לזרים גמורים, וכאלה הם הפליטים.⁴⁵

טיעון השלולית

פיטר סינגר (Singer 1972)⁴⁶ מנסה לפתור את הבעיה הזו בשימוש במסד תיאורטי. הוא טוען: נניח שאנחנו עומדים ליד שלולית שבה טובע ילד, אנחנו יכולים בנקל ללכת ולהציל את הילד, הבעיה היא שאנחנו נועלים נעליים חדשות לגמרי, שיהרסו ברגע שיגעו במי השלולית. אנחנו לא מכירים את הילד הזה, אנחנו לא יודעים לגביו דבר, רק שימות אם לא נציל אותו ושבמידה ונחליט להציל אותו אז הנעליים שלנו יהרסו.

סינגר מבקש להראות כי במקרים בהם בכוחנו להציל את חייו של בן אדם אחד או רבים על ידי הקרבת אמצעים פיננסיים או רכוש, עלינו לעשות זאת כל עוד אין כאן פגיעה גדולה מדי בנו עצמנו. כלומר יהיה לא הגיוני לתת לחסר בית את הבית שלנו מכיוון שאז נהיה אנחנו בדיוק באותו המצב של אותו חסר הבית. הטיעון הזה גם מאוד מתאים לסיטואציית הפליטים. אם נחזור לדוגמה של קארנס, היהודים במלחמת

ניתן לטעון כי כל בני האדם הם חלק ממעין כפר גלובלי, ולאריסטו יש גם תשובה לשאלה הזו ב"אתיקה": "לקרובים"⁴⁵ אלה יש לשים קצבה, כי אם נרחיבם עד שיקיפו את אבות ובני הבנים וידידי הידיד ילך העניין עד לאין סוף. כלומר אם נסייע לכל בני האדם בסופו של דבר החוזק של הסיוע לקרובים לנו יאבד ממשמעותו וכך גם האדם עצמו ירגיש כאילו המעשה שלו שווה פחות, דבר שירחיק אותו מן האושר.

⁴⁶ Singer, Peter. "Famine, Affluence, and Morality." *Famine, Affluence, and Morality*. 1972.

העולם השנייה, נכון היה שמדינות העולם המערבי יסייעו (בלי לסכן את עצמן יותר מדי) ליהודים ויעניקו להם מפלט מזוועות השואה. לפי ההקבלה הזו מנסה סינגר להתייחס לטיעון הקהילתי.

בהמשך, אתייחס יותר בהרחבה להתנגדות לחובות כלפי פליטים מתוך תפיסה קהילתנית, אולם את פרק זה ניתן לסכם בכך שנראה כי הן בתפיסה התועלתנית והן בזו הדאונטולוגית, ניתן למצוא הצדקה לחובות שלנו כלפי פליטים.

פרק שלישי - טיעונים בעד קבלת פליטים

טיעון בעד חובת ההגנה על פליטים

בפרק הקודם עסקנו בשאלת טבעה ומקורה של החובה המוסרית ולהתייחסות למוסר ולחובות ביחס לפליטות. הפרק הזה יעסוק בטיעונים בעד קבלת פליטים, והטיעונים יוסברו ינומקו. בפרק שלאחר מכן, ידובר על הטיעונים נגד קבלת פליטים.

שאלת קבלת הפליטים היא בעיה מאוד רלוונטית במציאות הגלובלית של היום. אנחנו חיים כרגע בזמן משבר הפליטים הגדול ביותר בכל הזמנים, הסיבות אליו רבות ומגוונות. גם השלכות של מערכת הקולוניאליזם והמציאות הנוכחית הפוסט קולוניאליסטית, גם התערבות צבאית של מדינות המערב וגם תהפוכות ומצבי קיצון במדינות רבות בעולם תרמו כולם להיווצרות המשבר הזה.

כאשר אנחנו דנים בשאלת החובה להגן על פליטים, יש ערך לביסוס הדיון על זיהוי סיבה כללית ויסודית העומדת ביסוד החובה (אם יש כזו), וחובה כזו, כפי שראינו בפרק הקודם, ניתן למצא אם נמצא הצדקה מוסרית ביסוד החובה להגן על פליטים.

באופן כללי מוסכם על רוב העוסקים בסוגיה שלסיוע לפליטים יש מחיר והוא דורש מאמצים. הפתרונות הפשוטים יותר כמו סיוע הומניטרי או כספי במדינת המקור לא יעילים במיוחד שכן רוב הכסף והסיוע לא מצליחים לסיים את המשבר ממנו נמלטים הפליטים. קל וחומר שבמדינות בהן ישנן מהפכות, מלחמות אזרחים או קונפליקטים מסוג אחר יסבלו מסיכוי עוד יותר נמוך לקבל סיוע ולעיתים הסיוע יגיע לידיים הלא נכונות ורק יחמיר את מצוקת האזרחים הנמלטים והופכים לפליטים. מדינה בה מתרחשת מלחמת אזרחים לא תמיד תצליח או אפילו תשאף להעביר סיוע הומניטרי לאוכלוסייה פגועה עד סיום הקונפליקט ואז, עשוי להיות מאוחר מדי כדי לסייע לאזרחים נפגעים רבים, וחייהם ושלומם של רבים חפים מפשע עשויים להיפגע.

החובה ביחס לפליטים מתייחסת בדרך כלל לפתרון של קבלת הפליטים אל תוך המדינה התומכת, בין אם מדובר במחנות פליטים קשים לתפעול, או בין אם מדובר בשילוב הפליטים במדינה. במקרים רבים, גם פתרונות אלה מעלים קשיים. מספר גבוה של פליטים הנכנסים למדינה כלשהי בפרק זמן קצר (כפי שקורה לעיתים קרובות, כיוון שפליטים נמלטים בדרך כלל ממשברים חמורים במספרים גדולים) עשויים למצוא את עצמם כחסרי בית ולהכביד על פעולתם של שירותים חברתיים קיימים והן לא לזכות במענה שאותם פליטים, רבים מהם פגועים נפשית ולעיתים פיסית, זקוקים לו.⁴⁷

מצוקה חברתית היא תופעה שלעיתים מעלה את אחוז הפגיעה, תופעה אותה חוו מספר מדינות, כמו גרמניה, שקלטו מספר גבוה של פליטים (ובעיקר גברים צעירים) לאחר גל ההגירה שהחל ב-2014. מחקר שנעשה על ידי ממשלת גרמניה קבע כי בין 2014 ל-2016 הייתה עלייה של 10.4% בכמות הפשע האלים, ומשייכת את העלייה בפשע האלים למהגרים. עוד על כך, ב-2017 מבקשי מקלט, פליטי מלחמות אזרחים ומהגרים לא חוקיים היו חשודים ב-8.5% מהפשע בגרמניה, אפילו שמספרם באוכלוסייה הוא רק 2.0%.⁴⁸

⁴⁷ Berti, Benedetta. "The Syrian Refugee Crisis: Regional and." January 2015.

⁴⁸ Team, BBC Reality Check. "Reality Check: Are migrants driving crime in Germany?" BBC, 2018.

מדינות אחרות כמו שוודיה וצרפת חוו עלייה בפשיעה האלימה ובעבירות מין,⁴⁹ ונתונים אלה מהווים תזכורת לכך שקבלת פליטים כרוכה באתגרים חברתיים כבדים, ושיכולות להיות לה השלכות גם על הפליטים וגם על האוכלוסייה המקומית. עבור חלק מהפליטים, מדובר בחיי עוני ברחוב, חלק מהם מועדים להתדרדר לפשיעה. בתופעות אלה משתמשות מפלגות ימין קיצוניות כדי לחזק את האיבה כלפי פליטים, תהליך שבסופו של דבר פוגע בפליטים עצמם.

התפיסה לפיה יש לנו חובות מוסריות כלפי פליטים גורסת כי יש לדאוג לפליטים, לספק להם בית ולאפשר להם לעבוד, לסייע להם בלמידת השפה והתרבות המקומית, ולשלב את ילדיהם במערכת החינוך. במידה ותהיה התנגשות ערכית חמורה בין האוכלוסייה המקומית והמדיניות הממשלתית של המדינה הקולטת והפליטים, ישנו סיכוי לעלייה בקיצוניות מצד שני הצדדים. באירופה בשנים האחרונות, ישנה עלייה בכמות הפעולות הטרוריסטיות הקיצוניות, הן מצד האסלאם הקיצוני והן מצד הימין הקיצוני בתגובה (ולפעמים גם מתוך שנאת זרים גרידא).⁵⁰

מהפן הכלכלי, מדינות כמו שוודיה וגרמניה חוו "שוק" כלכלי⁵¹ עם קבלת הפליטים. פליטים רבים ממשיכים להגיע למדינות אירופה, והמשבר רחוק מלהיגמר.

כל המידע הזה בהחלט מצייר מצב המציב קשיים גם בפני הפליטים וגם בפני האוכלוסייה המקומית. עם זאת, חשוב לקבל את העובדה שעבור רבים מאוד מהפליטים, החיים ברחוב הם אכן טובים יותר טובים מהמצב ממנו הם ברחו. פליטים סורים, שהם הקבוצה הכי גדולה של פליטים בעולם כיום, בורחים ממלחמת אזרחים קשה ומסוכנת מאוד.

על רקע זה, נפנה עתה לטיעונים לטובת קליטתם של פליטים :

טיעון סיבתי :

הטיעון הסיבתי, כפי שהוסבר במבוא, קושר את המשברים במדינות מהן נמלטים מרבית הפליטים בעולם כיום לאחריות של מדינות המערב, הן מבחינה היסטורית והן מבחינת יחסי הכוחות בעולם כיום. חלק גדול מאוד מהמשברים הקיימים היום במזרח התיכון ובאפריקה הם תולדה של תהליכים ויחסי כוחות שנוצרו עוד בימי השליטה הקולוניאליסטית של מעצמות כמו צרפת ובריטניה ברבות מהמדינות מהן נמלטים פליטים כיום. ביתור? אפריקה על ידי מדינות אירופה במסגרת "הסכם ברלין"⁵² ולאחר מכן של המזרח

⁴⁹ Team, BBC Reality Check. "Reality Check: Are migrants driving crime in Germany?" BBC, 2018.

⁵⁰ Our World In Data. n.d. <https://ourworldindata.org/terrorism>.

⁵¹ *An Economic Take On The Refugee Crisis*. Luxemburg: European Commission, 2016.

⁵² Craven, Mathew. *Between law and history: the Berlin Conference of 1884-1885 and the logic of free trade*. London: London Review, 2015.

התיכון בהסכם סייקס-פיקו⁵³, נמצאת תחת מטר של ביקורת כבר עשרות שנים, זאת משום שהחלוקה נעשתה ברישול מבלי להתחשב בצרכים וברצונות של האוכלוסייה המקומית ובמציאות הגאו-פוליטית של אותם המקומות ולטובת אינטרסים של אותן מדינות קולוניאליסטיות.

על מנת להבין זאת היטב, יש צורך בהסבר על קולוניאליזם :

קולוניאליזם הוא כשמדינה מפותחת משתמשת בכוח שלה על מנת להכפיף אליה טריטוריה מפותחת פחות משלל סיבות, בעיקר כלכליות או תרבותיות.

תקופת הקולוניאליזם החלה במאה ה-15, כשמעצמות רבות (בעיקר באירופה) החליטו שעל מנת לצמוח ולהתפתח כלכלית, סחר רגיל וניצול האוכלוסייה המקומית לא מספיק. לכן, הם החליטו לנצל את האוכלוסיות המקומיות באזורים מרוחקים, כמו אפריקה ואסיה. בשנת 1884-1885 מדינות המערב ניהלו אסיפה שבה הם ביתרו את אפריקה והעניקו זה לזה אזורים שליטה בה.

אפריקה חולקה בין בריטניה, צרפת, גרמניה, ספרד, פורטוגל, איטליה ובלגיה. האזורים חולקו בחוסר הרגישות האופייני לקולוניאליזם באותה התקופה באופן שמשקף רק את האינטרסים ויחסי הכוחות בין המדינות שהשתתפו בוועידה. דוגמה לכך היא חלוקת גמביה, שחולקה באופן חסר כל הגיון שאינו תואם את מבנה החברה הקיימת באזור. הבריטים החליטו שהם מעוניינים לשמור על שטחו של הנהר, למרות שהצרפתים כבר השיגו שליטה על כל השטח שמסביב לנהר, כך נוצרה מדינה שאורכה כ-475 קילומטר ורוחבה כ-20 עד 50 קילומטר. החלוקות הלא הגיוניות האלה גרמו לכך שלאחר הדה-קולניזציה, הם הותירו אחריהם סכסוכים אותם יצרו בצורה מלאכותית, סכסוכים שגרמו לאבדות רבות ולמוות בקרב רבים מילידי המקום.

זוהי רק דוגמה אחת מני רבות להשפעות הקולוניאליזם על אפריקה. דוגמה נוספת, מהמזרח התיכון, היא שלאחר מלחמת העולם הראשונה והתפרקות האימפריה העות'מאנית, כשצרפת ובריטניה חילקו ביניהן את השטח של המזרח התיכון, בניגוד להבטחה שהבטיחו לשליט חוסיין בן עלי, ליצירת אומה ערבית אחת מאוחדת בכל המזרח התיכון. הגבולות שוב חולקו בדרך שרירותית, וחצו גבולות בין מדינות בצורה שהייתה יותר לטובתם של האינטרסים של הקולוניאליסטים מאשר של האוכלוסייה המקומית.

אמנם, גם לפני השלטון הקולוניאליסטי היו קיימים סכסוכים בחלק מאותן מדינות, אבל מאז חלוקת המקומות האלה, שהיו לרוב מחולקים לממלכות ולשבטים ולמדינות ריבוניות בסגנון מערבי, בעיות רבות קמו כתוצאה מחלוקת השטח באופן לא מתחשב ושינוי דרסטי של אורח החיים המקומי.

הטענה היא, אם כן, מכיוון שהשטח חולק באופן שרירותי וגרם לקונפליקטים, והשליטה על השטח הגיעה במקור כתוצאה מהכיבוש ושיעבוד של האוכלוסייה המקומית על ידי מעצמות אירופאיות שעשו זאת בעיקר למטרות רווח (ובמקרים נדירים גם במאמץ לשפר את אורח החיים של האוכלוסייה המקומית), יש למדינות האלה חובה להעניק מחסה או לפחות לספק הגנה לפליטים הנמלטים מאותן מדינות שהמדינה הקולטת אחראית היסטורית על הסכסוך הנמשך בה, ושממנו נמלטים פליטים.

⁵³ Fromkin, David. *A Peace to End All Peace*. Henry Holt, 1989.

טיעון על פי הסדר העולמי:

טיעון נוסף לטובת חובת ההגנה על פליטים קשור למבנה הפוליטי של העולם. העולם כיום מחולק למדינות ריבוניות, הנקראות לעיתים גם מדינות והן מהוות יחידות שבעזרתן מחולקת השליטה על העולם.

בעבר, לפני כעשרת אלפים שנה לערך, היו בני האדם נוודים⁵⁴. כנוודים, לא היו בני האדם קבועים במקום אחד, אלא נדדו ממקום למקום. חייהם סבבו בעיקר סביב ציד וסיפוק הצרכים הבסיסיים שלהם, חייהם היו בסיסיים למדי ולא אפשרו התקדמות משמעותית באורח חייהם. הנודדים היו הכרחיים שכן הבשר, שהיה יסוד התזונה שלהם, לא היה תמיד זמין באותו מקום והם נדדו בעקבות בעלי החיים מהם ניזונו, שנדדו בעצמם. לא היו מדינות אז, לא היו ממלכות, וגם אם כן, אלה היו ממלכות בצורה הפרימיטיבית ביותר.

הטורקים

העמים הטורקים, שהעניקו את שמם למדינה שידועה לכולנו כטורקיה כדוגמה. הטורקים מגיעים ממזרח רוסיה ליד סיביר, הם קבוצה אתנית גדולה שחיה פעם ונדדה לכל אורך חבל אירו אסיה בדרום רוסיה. הם היו נוודים והסתמכו בעיקר על פשיטות כדי להשיג רכוש, הם גם צדו ועיבדו עורות, אבל תמיד נעו. העמים הטורקיים האלה דיברו באותה השפה, או לפחות בשפות מאוד דומות. יהיה נכון לומר שהם היו עם משלהם, עם זאת, לא הייתה להם מדינה משלהם. הם היו רחוקים מטורקיה (אסיה הקטנה או אנטוליה). הם לא היו עם שהיה רוב בארץ שכיום הוא השליט הריבוני שלה, אבל בהחלט היו עם.

הטורקים אכלסו חלק גדול מהעמקים ומההרים של חבל אירו אסיה, אך למרות זאת לא שלטו על האזור, הם לא היו ממלכה ולא מדינה ולמרות שהם חיו באותו האזור, הם לא קבעו עליו בעלות. יהיה נכון להסתכל על אותו האזור במפה כ"תחום השפעה" של העמים הטורקים, ולא כאזור שהיה בשליטתם. ולקרוא להם עם גם לא יהיה מדויק, שכן תודעה לאומית או עממית לא הייתה קיימת באותם ימים. הם ראו את עצמם בתור משפחות או בתור שבטים, ולא בתור קבוצה מאוחדת. גם גבולות היו זרים להם, הגבולות היחידים שהם הכירו היו הרים עליהם לא יכלו לטפס, נהר אותו לא יכלו לחצות או מדבר שלא היו להם הכישורים לשרוד בו.

אז, מה קרה? איך נוצרה תפיסת הלאום והבעלות הלאומית על אזור גאוגרפי?

במשך שש מאות שנה העם הטורקי, עקב שורה של אירועים וביניהם הפלישה ההונית לאירופה, עליית האסלאם והתחזקות הממלכה הפרסית והסינית, עברו באופן הדרגתי לצפון הממלכה הפרסית (הממלכה שהייתה במקום ששמו פרס). וגם לא היו אלה כל הטורקים, אבל היו אלה הטורקים שהיוו את הגלגול הקודם של העם שאנחנו מכירים היום בתור טורקים, הטאטארים. הטאטארים היו שבט טורקי חזק ובעל השפעה. לאחר התפוררות האימפריה הגקטורקית, שחלשה על רוב אירו-אסיה, השבט הטאטארי החליט לעשות דבר שלא עשו שבטים אחרים לפניו, הם החליטו להשתקע.

⁵⁴ Robinson, Jennie. *Oxford Handbooks*. April 2014.

oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780199551224.001.0001/oxfordhb-9780199551224-e-029.

אין המטרה להסביר כאן על התהוותו של עם, היה אפשר לספר ביתר פירוט על ההתאסלמות של הטאטארים, על ההערכה שלהם לתרבות הפרסית, לכיבוש שלהם של פרס. הדרך שבה הם אימצו את הכתב, השפה והמנהגים שהם ישתמשו בהם עד לתחילת המאה העשרים. אבל העיקר כאן הוא **המעבר מנוודות לממלכה קבועה**. הטאטארים בשלב הזה כבר לא היו נוודים, הם עברו, אם תרצו, לשלב הבא בדרך להתפתחותו של עם. ההבדל המרכזי הוא, שהרעיון של "גבול" או של איזור שנמצא בשליטתו המוחלטת של מישו (להבדיל בין שליטה מוחלטת לבין השפעה רחבה), הוא רעיון זר לחלוטין, ממלכה לעומת זאת, קרובה יותר.

ממלכה היא הרי גם רחוקה ממדינת הלאום המודרנית, ממלכה כמו גם אימפריה לא מורכבת בהכרח מלאום אחד דומיננטי. לרוב, היא אפילו כללה יותר אנשים שאינם מהלאום השולט בממלכה. אבל לממלכה יש גבולות מוגדרים יותר, אזורים שהם בהכרח בשליטתה, גם אם לא באופן ישיר. לנוודים הרעיון של תשלום על מנת חיות באדמותיו של מישו היה זר לחלוטין, לאימפריות הוא היה כמעט הכרחי. לא מדובר פה בשלטון פיאודליסטי לחלוטין, אלא רק התקדמות לעבר מדינת הלאום המודרנית שלנו.

במשך מאות שנים חלק גדול מהעולם היה מחולק לממלכות, אנשים לא היו מוגדרים או לא זיהו עצמם כבני לאום, אלא היו נתינים של הממלכה. תודעה לאומית לא הייתה קיימת אז, אבל תחת הפיאודליזם נוצרה תפיסה חדשה (ומקומית יותר) של דרך השלטון. האדם הממוצע (שעדיין לא נתפס כ" אזרח") היה בדרך כלל עני וחי חיים פשוטים. הוא קיבל "רשות" לחיות על אדמותיו של אדונו (ווסאל לעיתים קרובות) ולעבוד את אדמתו שממנה הם יוכלו להתקיים, במידה והם ישלמו לו מס וילחמו לצידו כשידרוש זאת מהם. ממלכות היו דומות לאימפריות, אבל הן היו מתקדמות יותר, ולרוב גם קטנות יותר. השלטון היה יותר קפדני, והאכיפה גם כן.

לאום, התהוותה של אומה

הטורקים בשלב מסוים שלטו על פרס, ואחר כך גם על בגדד, ובשלב מסוים בתהליך של מאות שנים כבשו את אנטוליה, עכשיו הם כבר לא היו טורקים, הם היו עות'מאניים. הם אומנם היו אימפריה, אבל לאימפריה הזו היו כבר מאפיינים ייחודיים. זו הייתה אומה מוסלמית, היו לה דרכי שלטון, ראש דת האסלאם עמד בראשה. האימפריה, עם זאת, עדיין הייתה מורכבת מאומות ותרבויות שונות מאוד, שלא דיברו את אותה השפה, לעיתים גם לא האמינו באותה הדת. במשך תקופה באימפריה העות'מאנית, היו יותר נוצרים תחת השלטון העות'מאני מאשר מוסלמים.

והלאומיות אומנם לא החלה תחת העות'מאניים, אבל היא הגיעה בסופו של דבר גם לעם הטורקי. אין לדעת מתי התחילה הלאומיות, אפשר רק לשער שכן הדעות חלוקות לגבי זה. אבל אנשים רבים משייכים את תחילת הלאומיות לסוף מלחמת מאה השנים בין אנגליה וצרפת. המלחמה הייתה ארוכה מאוד, וכתוצאה מאורכה ניסו שני הצדדים כל הזמן לגבור אחד על השני בעזרת כל אמצעי שיתאפשר להם. אחד מהדברים האלה הייתה הטכנולוגיה.

הטכנולוגיה והקרב

במלחמה, השגת יתרון טכנולוגי על האויב היא חשובה מאוד. היא יכולה לאפשר לך, דרך חדשנות ואמצעי לחימה טובים יותר להעפיל עליו תוך כדי שימור חייהם של חייליך. הרבה התפתחויות טכנולוגיות חשובות יצאו ממלחמות, בעידן המודרני אנחנו יכולים לחשוב על הטיל, המצאה גרמנית ממלחמת העולם השנייה,

או הטנק ממלחמת העולם הראשונה. מהרגע שבו בני אדם החלו להתכתש אחד עם השני תמיד היה מרוץ לאמצעי הטכנולוגי הטוב ביותר. באירו-אסיה הייתה זו הקשת המכופפת, באירופה, השריון.

יש לנו תפיסה שבה במשך אלפי או מאות שנים המלחמה הייתה סטטית, שלצבא המקדוני ולצבא אירופאי מהמאה ה-14 יש יותר במשותף מאשר אין. אבל ישנו הבדל עצום. הממלכות תמיד ניסו להערים אחת על השנייה ולהיכנס למלחמה כשהן בעלות היתרון הטכנולוגי, שכן הוא מהווה אחד מן הדברים החשובים ביותר בזמן קרב. טקטיקות חדישות יותר, אמצעי לחימה חדשים, מבנה צבאי חדיש יותר חוו כולם שינויים דרסטיים במהלך ההיסטוריה. המרכבה היא ככל הנראה בעלת השפעה יותר גדולה משאנו יכולים לתאר לעצמנו, אמצעי לחימה שאפשר להשוות למטוס או לטנק בימינו.

הרומאים לא הפכו לאימפריה רק בזכות המערכת הפוליטית שלהם או מדיניות האזרוח, הם היו בעלי יתרון טקטי רב, הנשק והאסטרטגיה שלהם אפשרו להם להפיל ולכבוש אימפריות. גם כשהפסידו הרומאים, היה זה מכיוון שהם היו בנחיתות טקטית וטכנולוגית. כשקראסוס ניסה לכבוש את האימפריה הפרתית, הוא נפל קורבן לאסטרטגיה שלהם שהסתמכה על ירי מרחוק בעזרת קשתות מכרכרות. יוליוס קיסר היה חייב לסגת מבריטניה מכיוון שאנשי השבטים שם, שהכירו את האזור היו בעלי אמצעים התואמים יותר ללחימה באותו האזור.

לחימה מתמשכת גורמת לפיתוח אמצעי לחימה חדישים בהכרח, ואין זה דבר רע תמיד. הטיל שפיתחה גרמניה אפשרה לנו להגיע לירח. פצצת האטום פיתחה את מדע הגרעין באופן עצום. אין זו תופעה מודרנית כפי שאמרתי, ולכן יש לתאר לעצמנו שההשפעה של מלחמת העולם השנייה שנמשכה שש שנים הייתה כה גדולה על הטכנולוגיה, ההשפעה של מלחמת מאה השנים שנמשכה יותר ממאה שלמה הייתה עצומה.

התפתחות טכנולוגית במלחמת מאה השנים

דרך השלטון ודרך הלחימה קשורים זה בזו מאוד. השלטון הפיאודלי קשור באופן מאוד הדוק אם הדרך שבה נלחמו אז באותה התקופה. במידה והלורד שלי הוא זה שמזמן אותי לקרב, והצבא של המלך מורכב מאלפי איכרים כמוני, ברור שאני לא אהיה לוחם, אני אהיה איכר. ונכון, עד מלחמת מאה השנים באירופה לא היה צבא סדיר מאז האימפריה הרומית. הנורמה הייתה או צבא פיאודלי או שכירי חרב.

למען האמת, הצבא של האימפריה הרומית היה מאוד ודמה לזה שיש לנו היום. זה היה צבא סדיר, עם אנשי קריירה שלמדו איך לנהל מלחמה וצבא, הגיוס היה חובה, אבל רק לתקופת זמן מסוימת. אחרי נפילת האימפריה הרומית ועליית הפיאודליזם, הצבא הסדיר הפסיק להתקיים, וגיוס פיאודלי היה הנורמה.

כפי שכבר צוין, מלחמת מאה השנים היא קונפליקט מכונן בהיסטוריה, אמצעי הלחימה שהפכו לפופולריים ושולבו במערכת הצבאית שם היו רבים, אבל השניים החשובים ביותר פעלו על פי אותו העיקרון:

התותח

כלי הירייה

שני אמצעי הלחימה האלה, היו מכוננים. התותח אפשר את הפריצה של חומות עבות כמו שפשוט לא היה ניתן לעשות עם קטפולטות, וכמו כן גם להפגיז את האויב ממרחק ובמהירות רבה יותר מהאמצעים הזמינים באותה התקופה. כלי הירייה היה מכונן באמת. הלחימה באירופה התבססה על שני עקרונות עיקריים,

שהיום אנחנו נוטים להזניח אחד מהם, השריון והנשק. היום אנחנו ממוקדים כל כך בתקיפת האויב שהחייל שלנו כמעט ואינו מוגן, והוא לא יכול להיות מוגן. ישנו פער עצום בין יכולת ההתקפה שלו ליכולת ההגנה, וכל זה בגלל כלי הירייה.

כלי הירייה הוא אב הטיפוס של הרובה, בדומה לרובה הקשת הוא קל לשימוש ולא דורש אימון רב על מנת להפעיל אותו ביעילות, בנוסף לכך, הוא יכול לחדור כל שריון. וכן, שריון אז היה חשוב בדיוק באותה המידה. השריון של החייל (שהיה האחד שהוא היה מסוגל להרשות לעצמו) היה אלמנט חשוב מאוד בזמן הקרב. אבירים, שהיו עשירים מאוד יכלו להרשות לעצמם את השריון החדש והטוב ביותר, ולכן היה כמעט בלתי אפשרי לפגוע בהם בזמן הקרב. בנוסף לכך, הם גם היו מאומנים, הם היו בעלי ניסיון גדול יותר ובעלי אמצעים טובים יותר מהלוחם הממוצע. בלתי אפשרי היה לחייל הפשוט לתקוף אביר ולנצח, וכל זה השתנה עם הגעת כלי הירייה.

כלי הירייה אפשר את החדירה של כל שריון, הוא אפשר את ההכשרה של קבוצה גדולה של חיילים בהשקעה נמוכה יחסית, ועקב העלות הנמוכה והיעילות הגבוהה, היה יותר יעיל להכשיר כמות מסוימת של חיילים מקצועיים מאשר להסתמך על המערכת הלא יעילה של גיוס פאודלי. וכך גם נעשה, לקראת סוף המלחמה שני הצדדים הכשירו כמויות גדולות של חיילים שהשתמשו בכלים החדשניים האלה.

האבירים ואנשי האצולה לפתע איבדו את המונופול על הקרב שהיה להם, מיליציות הפכו לדבר שיכל להתקיים, לא כי הוא הורשה להתקיים, אבל כי הטכנולוגיה אפשרה את זה. צבאות כבר לא היו שייכים ללורד ספציפי באותה המידה, אלא לאומה כולה, שעמדה מאוחדת על ידי סממנים מסוימים, היה יכול להיראות לאנשים שם, שהקרב איננו רק קרב בין מלכים, אלא הוא גם קרב בין אומות.

השינוי הגדול ביותר היה, המעבר מהכוח של האצולה שהסתמכה על נתיניה ליחס אדון-צמית לקבוצה צבאית מקצועית, דבר זה החליש את השליטה של האדון בנתין, ותרם למעבר ממערכת שלממלכה למדינת הלאום.

המשך ההתפתחות

המשך ההתפתחות בדרך כלל מתואר כתוצאה ממלחמה אחרת, או יותר נכון, השלום בסוף כמה מלחמות. שלום וסטפליה הוא אירוע שניתן לו קרדיט כאחד מהרגעים המכוננים ביותר בהיסטוריה כינון מדינת הלאום. בשלום וסטפליה, שכמובן היה שלום שהיו לו שהלכות חשובות בזירה הפוליטית של אותה התקופה, היה גם משהו חדש. מדינות הורשו לבחור את צביוןן הדתי בלי התערבות זרה של מדינות אחרות, לכן רוב הסכסוכים עברו ממבוססים על דת לכאלה שמבוססים על אינטרסים מדיניים. בוטל השלטון הפיאודלי ומערכת הוסיאלים בין מדינות חלשות לחזקות יותר גם בוטלה, וכך חוזקה גם זכותן לעצמאות. התחזק הקשר בין אדמה מסוימת לשלטון מסוים, שוויץ הפכה לממלכה עצמאית, והעצמאות שלה הובטחה על ידי הסדר העולמי החדש שעמד להתכונן.

במאה ה-18 המהפכה הצרפתית ומלחמת העצמאות האמריקנית הקימו את המדינות הדמוקרטיות הראשונות, שהיו מדינות לאום אזרחיות. האנשים כבר לא היו נתינים, הם היו אזרחים בעלי זכויות. והם לא היו נתיני ממלכת צרפת, הם היו צרפתים. האזרחים האלה אוחדו על ידי מאפיינים כמו שפה ואירועים

משותפים בהיסטוריה של עמם. הם כבר לא היו כפופים למלך אלא מאוחדים בדברים שאיחדו אותם, הדברים האלה הם אלו שנתנו את המאפיינים למדינה שלהם. המדינה שלהם הייתה זו שהייתה אמורה לייצג אותם, והנציגים האלה נבחרו על ידי העם. המדינה הייתה עצמאית וגם לא כפופה לאף אחד, המטרה שלה, לייצג את האזרחים ולהגן על הזכויות שלהם כפי שתוארו בחוקה.

הקפיטליזם גם סייע להתפתחות הלאומיות. הכסף כבר לא היה שייך לכתר אלא שייך למדינה, והכסף הזה נועד על מנת לשפר את חייהם של האזרחים ואת המדינה. העסקים כבר לא נוהלו על ידי השלטון והממלכה, אלא על ידי האנשים, חברות החלו לקום, והן ייצרו דברים בעלי תודעה לאומית. הרי, כשאנחנו רואים את החותם "יוצר בפיך" הראש שלנו מיד משייך זאת לעבודה באיכות טובה. המוצר והמדינה וכן האזרחים הפכו לקשורים זה בזה.

במהלך השנים הבאות הדברים החלו להשתנות באירופה. האימפריות החלו להתמוסס אחת אחרי השנייה ומדינות לאום החלו להיווצר בכל רחבי אירופה. דמוקרטיה הייתה האידאולוגיה הדומיננטית, ומדינות החלו לקבל צביון חדש, מערבי ומודרני יותר.

ארצה לחזור שוב לטורקיה, לאחר התמוטטות האימפריה העות'מאנית טורקיה עברה משבר זהות. ברור שהיא צריכה להיות מדינה ריבונית, הרי לא הגיוני לחזור להיות אימפריה. אבל טורקיה מצאה את העתיד שלה בחזון מערבי הרבה יותר. חילופי אוכלוסין הבטיחו רוב מוסלמי בטורקיה, השפה חודשה וחוקי הדת חודשו. מדיניות כלכלית מערבית וסובלנית הרבה יותר כוננה תחת אטאטורק. הפרדת דת מהמדינה בנוסח צרפתי, מנגנוני הבטחת שלטון דמוקרטי ושוויון מוחלט בין גברים לנשים. טורקיה הפכה משבט נוודים לממלכה לאימפריה ולמדינת לאום אזרחית. הסדר העולמי החדש כונן, וזו הייתה מטרתו:

מדינות ריבוניות בעלות ריבונות על שטח מסוים, שמטרתן לשמור על האוכלוסייה שלהן שמזוהה עם הזהות הלאומית של מדינתם. וכמו כן הגנה על זכויות האזרח של תושביה, וחתירה תמידיה לשיפור חייהם של האזרחים.

זהו הסדר העולמי החדש, שנוצר אחרי אלפי שנים של שינויים במערכת הפוליטית והמדינית של ממלכות, אימפריות ומדינות ריבוניות.

מדינות ריבוניות ופליטים

הסדר העולמי, כאמור, מסתמך על כך שהעולם מתחלק למדינות ריבוניות שיגנו על אזרחיהן ויספקו להם לכל הפחות תנאי קיום בסיסיים. אבל, מה קורה במידה והמדינות לא רק שלא פועלות על מנת להגן על זכויות האדם של אזרחיה, אלא פועלת באופן אקטיבי על מנת לחתור תחת זכויותיהם של חלק מאזרחיה? ובכן, אז האזרחים אינם אזרחים במדינה המחויבת להבטיח את זכויות האדם של אזרחיה ולספק להם הגנה. הם אינם יכולים למצות את עצמם בדרך שבה הם יבחרו, הם אינם יכולים לנהל את חייהם ולשאוף לפוטנציאל הכי גבוה שמצבם מאפשר להם, אלא זמנם מוקדש להתחמקות מהשלטון.

זה הסדר שנוצר בעולם, בו מדינות ריבוניות שולטות על אזורים שונים ומחויבות, בפועל, לשלום של התושבים החיים באזורים אלה. ברור, ישנם גם יוצאי דופן, מוסלמים קיצוניים שמעוניינים להקים ממלכה מוסלמית ורודפים מיעוטים או אזרחים שאינם מקיימים את חוקי הדת, דיקטטורים, ועוד שליטים שרוצים להפוך על פניו שוב את הסדר העולמי הקיים. המדינה קיימת למען האזרח, ולא האזרח קיים למען המדינה. זו הסיבה שהמדינות המודרניות הן לגיטימיות מבחינה מוסרית. לפני כמה מאות שנים, הלגיטימציה של מדינות לא הגיעה מהכרה בזכות האזרחים להגדרה עצמית, אלא מכוח הזרוע, כוח של מלך ושל הווסלים

שלו והאמצעים שעמדו לרשותם. היום המצב שונה. מדינות אינן קיימות מתוך כוח שיש לשליט, אלא הן קיימות על מנת לשרת באופן כמה שיותר נאמן את הזכות של הקבוצה שחיה בה להגדרה עצמית ולהגנה על זכויותיה (או על המטרות שאותה הקבוצה בחרה). לכן ישנה גם הצדקה מוסרית למדינות האלה, הן אינן "נסבלות" כמו בימי הפיאודליזם, הן לגיטימיות, ועצם קיומן הוא מוסרי. המדינה גם מגנה על אזרחיה, זו גם סיבה לכך שהיא נחשבת כלגיטימית מבחינה מוסרית, זו אחת הסיבות שהסדר העולמי הזה מתפקד. במידה והמדינה אינה מגנה על אזרחיה היא מאבדת מהלגיטימיות שלה ופוגעת באזרחיה, ולכן גורמת לכשל במערכת. האזרחים נותרים ללא מדינה שתגן עליהם, או לפחות אחת שלא תפגע בהם באופן אקטיבי.

לסיכום פרק זה, המדינות שלנו והמציאות הפוליטית-גלובלית שאנחנו חיים בה, מתבססות על העובדה שישנו תוקף מוסרי למדינות להתקיים, שהמדינות האלה קיימות בשביל למטרה מסוימת שבעזרת המערכת הקיימת היום, לא יישארו בני אדם שאין גוף שאמור לייצג ולפעול למען הזכויות שלהם. זאת בניגוד להיסטוריה שלפני המדינה המודרנית, שבה גוף שכזה לא היה קיים, וסדר עולמי שכזה גם לא היה. כאשר מדינה לא מסוגלת למלא אחרי החובה המוסרית שלה של הגנה על האזרח, הקורבן הכי גדול הוא לא המדינה, הוא האזרח, שלא רק שנותר ללא גוף שייצג אותו, אלא נמצא עם גוף שפועל נגדו, והוא הרי זקוק לגוף שייצג אותו, אחרת ישנו כשל במערכת, והתוקף המוסרי שלה פג.

כפי שכבר צוין, מדינת הלאום הריבונית שממנה מורכב הסדר העולמי שואבת את הלגיטימיות שלה ממילוי חובתה לאזרחיה, ברגע שאין מילוי חובות שכזה, לגיטימיות המדינה מתערערת. אך לא רק של המדינה הזו, אלא של כל המדינות, מכיוון שהסדר העולמי דואג לכך שלא יהיו אנשים שאין להם מדינה משלהם, בעצם, יש פגם בהסכם. לכן, מדינות אחרות צריכות, דרך סוג של ערבות הדדית, לעזור לאותם האזרחים על מנת לתקן את הפרצה בהסכם, מנגנון הפליטות, הוא בעצם מנגנון שנועד לתקן את הפרצה

בסדר העולמי, שמתבסס על הזכויות הטבעיות של בני האדם, זוהי גישה דאונטולוגית שבה לבני אדם אחרים יש חובה לבן אדם אחר מתוקף היותו אדם⁵⁵

⁵⁵ ine, S. & Ypi, L. (2016). *Migration in Political Theory: The Ethics of Movement and Membership*. 2016.

פרק רביעי – סייגים מקבלת פליטים.

בפרק הקודם הוצגו טיעונים בעד קבלת פליטים, וכמו כן גם טיעונים פונקציונליים כנגד קבלת הפליטים. אבל חוסר יכולת לכונן מערכת שתטפל כהלכה בפליטים אינו רלוונטי לשאלה המוסרית. השאלה המוסרית, אם כן, היא מה הם הטיעונים הנוגדים את הטענות בפרק הקודם, ועל מה הם מתבססים.

החובה המוסרית כלפי הפליטים

בפרק זה אתייחס לשני פילוסופים מרכזיים, דיוויד מילר ומייקל וולזר. בפרק השני הזכרתי את החובה המוסרית שלנו לפליטים, חובה שעליה מתבססים הטיעונים הפונקציונליים שבהם עסקתי בפרק השלישי. לכן, יהיה קל ואולי אף טבעי להניח, שאנשים המתנגדים לנקודות שהועלו בפרק הקודם, או לפחות מסתייגים מהן מסיבה כזו או אחרת, לא מקבלים את הטענה כי יש בסיס לחובה המוסרית שלנו כלפי פליטים.

אמנם רטוריקה המתנגדת לקבלה (או קבלה ללא הגבלה) של פליטים, מנוצלת הרבה מאוד פעמים על ידי דמגוגים המשתמשים בה כמסך על מנת להסתיר את כוונותיהם האמתיות, שהן לעיתים טעונות במסרים שמונעים על ידי דעות קדומות, רגש של לאומנות (לעיתים אפילו אתנית) וקסנופוביה. אבל יהיה זה גם לא מוסרי מבחינה מצפונית וגם שגוי מבחינה תיאורטית לומר שהטיעונים האלה **בהכרח** נובעים מהמקומות האלה.

ראוי לציין שהפילוסופים המובילים באסכולה המתנגדת לטיעונים שהצעתי בפרק הקודם, מכירים כולם בזכות של פליטים לסיוע, או לפחות בכך שמדינות צריכות לשקול לסייע להם. והם כולם מכירים בכך שהטענה המוסרית לטובת ההגנה על פליטים חזקה יותר מזו במקרה של מהגרים רגילים, משום שהפליטים, כך לטענתם, נמצאים במצב שבו הם נתונים בסכנה, ועלולים להיפגע במידה ולא נתערב.

כן, גם מילר וגם וולזר מסתמכים על טיעון השומרונים הטוב, טיעון שכבר הוסבר לעיל אך אזכירו בקצרה כאן שוב. לפי טיעון זה, במידה ואנחנו יכולים לסייע לאדם פגיע בלי שזה יפגע בנו יתר על המידה, יש לעשות זאת. טיעון השלולית של סינגר מתאים כאן, שכן הוא וטיעון השומרונים הטוב הם אותו הדבר. **נקודת ההנחה שלהם הוא הערך של הפליטים כבני אדם.**

אם כן, חשוב לציין כי הסייגים האלו כלפי הפליטים אינם דוחים קבלתם של פליטים באופן מוחלט, אלא שיש להתייחס לפליטים באופן יותר "מחמיר" ולעיתים אפילו להציב מכסות לכמות הפליטים שהם מוכנים להכניס. כלומר, אחד מהם יוכל לומר "אנחנו מכירים בטיעון המוסרי החזק שלכם, אבל אנחנו פשוט לא יכולים להכניס אתכם מחשש ל (סיבה נכנסת כאן)".

ישנן מספר סיבות, וסיבותיהם של מילר וגם של וולזר יוצגו כאן, ויסבירו את עמדתם לגבי הפליטים. יש לציין, שגם לפי מילר וגם לפי וולזר יש לנו חובה מסוימת לסייע לפליטים, גם אם לא בכך שנאפשר למספר גדול של פליטים אל תוך המדינות והקהילות שלנו, בעצם, תחת המערכת המוסרית של שניהם החובות שלנו כלפי פליטים יהיו **משמעותיות יותר מאלה הנהוגות היום ברוב מדינות העולם**. כך שאולי הביטוי הנכון לתאר אותם אינו "מתנגדי חובת ההגנה לפליטים", אלא אלה המאמינים כי לא מדובר בחובה מוחלטת אלא בחובה אותה יש לשקול מול אילוצים ושיקולים אחרים.

אם כן, מהם הטיעונים כנגד קבלת הפליטים?

לאומיות

לאומיות, וכמוה הזכות להגדרה עצמית היא חלק חשוב מהחיים שלנו, כפי שנכתב בפרק הוקדם, היא חלק גדול ומשמעותי מהדרך שבה העולם שלנו בנוי. מדינות לאום מהוות את הסדר העולמי החדש שלנו, והן בעלות יתרונות רבים מעל שיטות הממשל שהיו נהוגות בעבר (כמו זכויות לאזרחים וכו').

אז מהי לאומיות בנוגע לפליטים? ומדוע היא רלוונטית?

ובכן, ראשית יש צורך להסדיר כמה מונחים.

לאומיות ולאומנות

שני המונחים האלה, ששם דומה אכן דומים במובן מסוים. לאומיות היא גם נושא טעון משום הקשר שלה ללאומנות. וכן, מנקודת מבט קוסמופוליטית אכן תעלה בעיה עם רעיון הלאומיות, וימצאו בה כשל מוסרי. אך רוב בני האדם (שחיים ומתגוררים במדינות לאום) דווקא יהיו בעד הלאומיות. אני מניח זאת מכיוון שהעולם ברובו עדיין מחולק למדינות לאום, ולמרות שישנן בחירות דמוקרטיות בחלק נכבד ממדינות העולם, בני העמים האלה עדיין בוחרים לתמוך ולתחזק את מדינות הלאום שלהם.

לאומיות, בסופו של דבר היא הרצון של כל עם (המוגדר לפי שפה מנהגים תרבות וכו') לקיים ממשל עצמאי וריבוני, תפיסה המקובלת על רבים, ולמרות שתפיסה זו מתקבלת בימינו כמובנת מאליה, לא כך היה לאורך רוב ההיסטוריה.

לאומנות לעומת זאת, היא תפיסה קיצונית שאינה רק מכירה בזכויותיו של לאום. בזמן שהלאומיות היא שימוש ותיעול הלאום על מנת לכונן מדינה שתשרת את זכויות האזרח הספציפיות של אותו הלאום (שכן מדינת הלאום של גרמניה לדוגמה תוכל לשמור ולפעול למען זכויותיהם של הגרמנים בצורה יותר טובה מרוסיה לדוגמה), לאומנות היא הפוכה בעצם. לאומנות גורסת שהלאום הוא הערך הגבוה ביותר, ולא האדם. האדם נועד על מנת לשרת את הלאום שלו, ולא לחיות עם הלאום שלו על מנת להביא לביטוי הנוח ביותר של הערכים איתם הוא גדל.

זה איננו ההבדל היחיד, הבדל אחר הוא הגישה של לאומיות ולאומנות כלפי לאומים אחרים.

בשלב הזה ארצה לחלק את הרצף של הלאומיות והלאומנות לשלושה חלקים, כשכל אחד מהם עולה בקיצוניותו על האחר, כך:

לאומנות → לאומיות פופוליסטית → לאומיות אזרחית

התרשים הפשוט מאוד למעלה מראה את רצף הלאומיות, כיוון החץ מסמל עלייה בקיצוניותה של הלאומיות עד להגעתה ללאומנות. חשוב לפי דעתי להסביר את ההבדל בין המושגים הללו על מנת להבין מדוע מונח כמו הלאומיות מעלה קונוטציות שליליות כאשר הוא מגיע לשאלות כמו "מה הפתרון לבעיית הפליטים?".

ובכן, מהי הגישה של כל אחד מהמושגים, לאומיות אזרחית, לאומיות פופוליסטית ולאומנות כלפי לאומים אחרים?

לאומיות אזרחית: לאומיות אזרחית היא לאומיות ליברלית. קבוצה של אנשים שנמצאים במדינה על מנת לשפר את חייהם של בני הלאום שלהם, שמאוחדים על ידי סט ערכים משותף. מדינות כמו צרפת וקנדה עולות כאן במחשבה, מדינות שכאלה הן מדינות לאום אזרחיות, וכן, קנדה היא אכן מדינה לאומית, פשוט אחת ליברלית. קנדה היא גם, מדינה מאוד פתוחה לקבלת פליטים ומהגרים, לא רק זאת, היא מעודדת באופן אקטיבי את הגעתם למדינה. בקנדה, אנשים רבים מוצאים כי האתוס הלאומי של הקנדים ושל קנדה הוא אתוס שמקבל אליו לאומים אחרים על מנת לשפר את חייהם בעזרת המערכת הקנדית. כמו כן גם מדינות כמו ארצות הברית, ארצות הברית היא אחת מהמדינות עם המגוון הגדול ביותר של קבוצות אתניות, דתות ותרבויות שחיות באותה המדינה. אנשים מכל רחבי העולם חיים בארצות הברית, וכולם חלק מהלאומיות האזרחית האמריקנית, שבאופן אידיאלי תקבל אליה את כולם, כל עוד הם מאמינים בחוקה ויש להם אופי מוסרי טוב. הדעה המרכזית היא שלאנשים שהם לא אזרחי המדינה יש מספר זכויות רב מאוד, וערכם (גם אם זכויותיהם האזרחיות לא) שווים לאלה של אזרחי המדינה מתוקף היותם בני אדם.

לאומיות פופוליסטית: לאומיות פופוליסטית היא לאומיות יותר לאומנית מלאומיות אזרחית. הלאומיות הפופוליסטית היא גם לא לאומנית לגמרי, היא באמצע. אני הרגשתי צורך לעשות את ההבדל הזה מכיוון שמדינות רבות היום בעולם נופלות בין הלאומנות לבין הלאומיות, במעין לאומיות פופוליסטית. הלאומיות הפופוליסטית היא לאומיות שהיא רחוקה יותר מהלאומיות האזרחית לגמרי. נכון, יש לאנשים שהם אינם אזרחי המדינה ערך, אבל הערך הזה לא בהכרח הופך אותם ל"טובים" כמו אזרחי המדינה שלנו. האנשים המחזיקים בגישה הזו לא יחזיקו בעמדה מוסרית רליטיביסטית. הם יכירו בעליונותם של כמה ערכים שהם מוצאים כטובים ביותר, ויאמינו כי הערכים האלה הם אלה שהופכים את המדינה שלהם לטובה יותר משל מדינות אחרות. פופוליסט לאומי צרפתי יוכל לומר, שההפרדה של הדת מהמדינה בנוסח הצרפתי, ה"לאיסיטה" שהיא חופש מדת ולא חופש לדת היא נעלה יותר מהכפייה הדתית בערב הסעודית לדוגמה, אף על פי שהכוח הוא חלק משמעותי בשתייהן.

התרבות, היא חלק חשוב בלאומיות הפופוליסטית, שיש לה תמיכה בחוגי הימין באירופה של היום. מפלגות כמו של מרין לה פן נסמכות על הלאומיות האזרחית כבסיס של המדינה הצרפתית, אך הם משייכים חשיבות רבה לתרבות, וחשיבות גבוהה יותר להומוגניות תרבותית, אף על פי שזו אינה ערך עליון. כמו כן, גם המדינה הזו קיימת למען האזרחים, אבל היא תעודד קבוצה מסוימת של ערכים שמתאימים לנוף התרבותי של המדינה. היא תחשיב את השפה שלה לטובה יותר, ותחשיב חשיבות לסמלים ולתרבות של המדינה. הגישה של הלאומיות הפופוליסטית לאזרחי מדינות אחרות תהיה: כבני אדם יש להם זכויות, אבל במידה והם רוצים להיות חלק מהמדינה שלנו, הם יצטרכו לעבור אסימילציה, ולהידמות לתרבות שלנו, לאמץ את השפה, הלבוש והערכים (גם אם לא את הדת). יש גם לציין שאין הלאומיות הפופוליסטית שווה לפטריוטיזם. פטריוטיזם יכול להיות כלפי כל סוג של משטר וכל סט של ערכים, גם למדינה כמו קנדה.

לאומנות: לאומנות היא הסוג הקיצוני ביותר של לאומיות. הלאומנות גורסת, שהלאום שלנו הוא הלאום הטוב ביותר, ולא רק זה, הלאומנות מצדיקה את השעבוד או הניצול של לאומים אחרים למען הלאום שלך.

קולוניאליזם לדוגמה, הוא תוצר של לאומנות. הלאומנות לא חייבת להיות מבוססת גזע, אבל הרבה מאוד מהפעמים היא כן. הלאומנות גם לא חייבת להיות מבוססת דת, אבל הרבה פעמים גם הדת היא אחד מהמרכיבים הבולטים של לאומנות. לכן אין זה מפתיע כשאומר, שבחברה לאומנית, יש מעט מאוד מקום לפליטים או למהגרים בכלל. למהגרים אין אפשרות להגר למדינה לאומנית, וגם אם הם כן, הם יאלצו לשנות כמעט כל פרט בהתנהגות, בשפה ובחשיבה שלהם. גרמניה הנאצית הייתה לאומנית עם זיקה גזענית, אבל בכל המדינות הלאומניות, הלאום הוא הערך העליון, ומכיוון שהמדינה היא מוסד הייצוג של הלאום, המדינה גם היא ערך עליון. המדינה כבר לא קיימת על מנת לשרת את הפרט, הפרט קיים בשביל לשרת את המדינה, ובכך שהוא משרת את המדינה, הוא גם משרת את הלאום. בפועל כמובן, אין המדינה הלאומנית משרתת את הלאום, אלא חבורה של אוטוקרטים העומדים בראשה. אז כמו שכבר אמרתי, ללאומנים אין יחס מיוחד לפליטים, הם לא יכניסו אותם למדינה ולא ירגישו כל חובה לסייע להם גם אם הפגיעה במדינתם היא מינימלית. אלא אם כן הפליטים הם כמובן, חלק מהלאום שלהם.

טיעונים כהסתייגות מקבלת פליטים

עכשיו שההגדרות הובהרו, אני מקווה שברור כי הטענות נגד קבלת הפליטים שאני מציג כאן מתייחסות אך ורק ללאומיות האזרחית והפופוליסטית. החובה המוסרית להגן על פליטים איננה תקפה כהנחת יסוד במאגר הערכים של אוכלוסייה מסוימת (האחת הלאומנית). הטיעונים האלה, או המטרה שלהם להבדיל מהטיעונים בפרק הקודם, מעניקים נקודת מבט חדשה לנושא. בעוד שאנשים המחזיקים בעמדה קוסמופוליטית יעמידו כמעט תמיד את הפליטים באור הזרקורים (ויש סיבה טובה לכך, הם אלה שנתונים בסכנה מיידית), הטיעונים האלה ינסו להאיר גם את האוכלוסייה המקומית, ויקנו נופך חדש לסוגיה הזו, שכן תמיד יש שני צדדים לכל מטבע, ושאלת הפליטות היא **לא קלה**.

כל קורא של עבודה זו יוכל בנקל להחליט לאיזה צד הוא מתחבר יותר, אבל אני חושב שחשוב ראשית להבהיר שאלא אם כן מדובר בלאומן, גם הלאומיים האזרחיים והפופוליסטיים מכירים בזכויותיהן המוסריות של הפליטים, ושיש צורך לסייע להם, הטיעונים האלה מראים אילו הסתייגויות יש מלבצע חלק מהצו המוסרי הזה.

לאומיות והזכות להגדרה עצמית

הטיעון של דיוויד מילר⁵⁶ מסתמך על ההנחה שללאומיות יש מטרה מסוימת, שהיא יכולה להיות טובה (במידה והיא כמובן לא קיצונית כמו לאומנות). הלאומיות מקנה לאנשים מסגרת חברתית חדשה, היא נותנת לאנשים להרגיש גאים במשהו. להיות גאה במי שאתה, כל עוד אתה לא גאה בגרימת נזק לאחרים הוא בדרך כלל דבר טוב. הלאומיות עושה את זה.

⁵⁶ Miller, David. *Strangers in Our Midst: The Political Philosophy of Immigration*. Cambridge: Harvard University Press, 2016.

כשאנחנו עומדים יחדיו בטקס יום השואה, כשהזיקוקים מתפוצצים באופן מרהיב מעל מגדל האיפל 142 ביולי או כשהטורקים עומדים יחדיו כדי לזכור את מורשתו של אטאטורק, ישנו רגע של חיבור בין רוב אזרחי המדינה.

אנשים מרגישים חלק ממהו, אנשים מרגישים כי להם ולאזרחים האחרים באותה המדינה יש משהו במשותף. הם אוהבים את אותם הדברים, מאמינים באותם הערכים, ולמרות שאולי יש ביניהם חילוקי דעות פוליטיות, כולם נמצאים בעצם על אותה הסירה. הלאומיות מצטיינת בזה, והיא אכן אידיאולוגיה ומבנה חברתי שמצטיין בהענקת אותה תחושת השייכות לבני האדם. עוד אידיאולוגיה, שלעיתים מוצגת כהפך המוחלט מלאומיות הלוא היא המרקסיזם, מעניקה את אותה התחושה באופן דומה. המרקסיזם אף הוא מעניק תחושת שייכות, אלא שבעוד שהלאומיות מבססת את תחושת השייכות על שותפות ללאום, המרקסיזם מבסס אותה על שותפות למעמד סוציו-אקונומי. כך המרקסיזם מייצר תחושת אחווה בין בני המעמד, נותן להם להרגיש מחוברים דרך העבודה ודרך החיים שלהם. בדומה ללאומיות, גם המרקסיזם לא תקף עבור כולם. כפי שספרדים לא ירגישו חלק מהלאומיות הצרפתית כך גם בעלי ההון לא ירגישו חלק מהדוקטרינה המרקסיסטית.

זאת הסיבה שבגללה הוא מצדד בלאומיות, שכן הוא אומר שיש בה יתרונות. הוא מאמין בלאומיות שוויונית, אחת שעומדת בקנה אחד עם הערכים הליברליים של קבלת האחר, שוויון ואמונה בזכויות האדם של כל אדם באשר הוא אדם. רעיונות אלה יכולים גם לעבוד עם לאומיות אזרחית וגם עם לאומיות פופוליסטית, אבל בהחלט לא עם לאומנות, ומילר גם איננו מכוון ללאומנים בטיעונים שלו.

מילר טוען שעצם העובדה שהלאומיות עוזרת לנו לעצב את התפיסה העצמית שלנו היא סיבה מספקת לראות בבסיסה משהו טוב. הוא ממשיך וטוען כי מכיוון שלאומיות היא חלק מהזהות העצמית של פלוני, יהיה זה הגיוני מצדו להעניק יותר חשיבות לאנשים אשר חולקים איתו לאום, כיוון שאנחנו מאוחדים במטרותינו ובערכינו. ובנוסף לכך, עצם העובדה שאנשים חיים באותה המדינה גורמת לכך שהם חולקים חובות מסוימות אחד כלפי השני, שנוצרו עקב השתתפות שני הצדדים במספר מערכות. שיתוף פעולה כלכלי, פוליטי וחוקי גורם לכך, מילר גורס, שאין שום בושה בלהעמיד את צורכיהם וערכיהם של אנשים בעלי אותו הלאום כמו שלנו מקדימה.

חשוב לחזור ולהדגיש, אין זה אומר שלאנשים שאינם חלק מהלאום שלנו אין זכויות או שאין להתחשב בהם כלל, בכלל לא. אלא רק שהקשר שיש בין אנשים החולקים את אותו הלאום הדוק יותר ומייצר יותר חובות הדדיות מאשר אנשים שהם לא. דוגמה לכך באופן דרסטי יותר היא המשפחה, רוב האנשים יסכימו שאין דבר רע בלהעמיד את המשפחה שלנו לפני משפחות אחרות, עקב הקשר ההדוק בינינו. הקשר בין אנשים שרק חולקים את אותו הלאום רופף הרבה יותר, כמובן, אבל מדובר, באופן רעיוני ומופשט, באותו סוג של קשר.

הלאומיות יכולה לא רק להעניק תחושה טובה, אלא גם לשמש כלי לפעולה למען מטרות פוליטיות מסוימות. מילר מבצע את ההשוואה למערכת בריאות לכולם. מערכת בריאות לכולם (כמו שיש בצרפת, ביפן ובישראל) מבוססת באופן מאוד חשוב על הקשר והעירבון ההדדי בין האזרחים. זו גם אחת הסיבות, לטעמי, שמערכת שכזו לא תוכל לעבוד באותו האופן בארצות הברית של היום. החברה האינדיבידואליסטית בארצות הברית פשוט איננה מוכנה לרמת שיתוף הפעולה שדרושה על מנת לקיים מערכת בריאות משגגת. הלאומיות, בהיבט הקולקטיביסטי שלה, מאפשרת למערכת שכזו לפעול באופן יעיל יותר. אם אנחנו פועלים למען כל האזרחים, וודאי שנהיה מוכנים להקריב את הדונאט הבא או לחוקק חוקים שנועדו להגביל את צריכת

הסוכר כמו שעשתה בריטניה. הלאומיות היא כלי, גם לדברים טובים. הקשר בין האזרחים מאפשר להם לפעול ביותר קלות אחד למען השני, הם מאוחדים ותמיד יהיו מאוחדים בלאומיות שלהם.

אחד מהדברים שכלולים בפעולה הלאומית למען הטוב של האזרחים, הוא הצורך בריבונות. מדינה שתראה לייצג את הלאום שהיא אמורה לייצג בתור מדינת לאום, לא תוכל לעשות זאת בלי ריבונות. למדינה יש את הזכות הריבונית להחליט על דרך החיים הקולקטיבית של אזרחיהם, אומר מילר, וקובע כי למדינות יש את הזכות להחליט על מדיניות ההגירה שלהן. זאת משום הזכות של מדינת הלאום להגדרה עצמית, כפי שנכתב לעיל, זו הזכות להחליט על אורח החיים הקולקטיבי של האזרחים.

אבל אין זאת אומרת שהזכות להחליט על מדיניות ההגירה תסתכם אך ורק בדחיית מהגרים, מדינות לאום יוכלו להחליט שזה יהיה דבר טוב כלכלית לקבל מהגרים. קנדה לדוגמה מאמינה שקבלת פליטים היא חלק מהזהות הלאומית שלה, כך גם עשתה ארצות הברית במשך רוב שנות קיומה. היא הייתה מפלט לפרוטסטנטים, לאירים ולמגוון נרדפים אחרים, כל אלה היו חלק מהאתוס הלאומי שלה, ארץ האפשרויות הבלתי מוגבלות.

לאומיות והגדרה עצמית כסייג מקבלת פליטים

מילר גורס כי יש גם להתחשב באוכלוסייה המקומית, כלומר לחובה לקבל פליטים יש גבול.⁵⁷ אין זה שונה יותר מדי מטיעון השומרוני הטוב. בשלב מסוים המדינה לא יכולה לקבל עוד פליטים. במידה וההחלטה מתקבלת באופן נטול גזענות או דעה קדומה, מילר כותב, ההחלטה של מדינה לדחות את הפליט אחרי שקילה עמוקה של המקרה שלו היא מוצדקת מבחינה מוסרית.

הוא גם כותב כי המדינה יכולה לעשות את זה רק לאחר שהיא עזרה לפליטים ככל יכולתה, עד שקבלת עוד פליטים תפגע במרקם החברתי או תפגע דרסטית בכלכלה של המדינה. כמו כן מילר כותב שפליטים חייבים להיות מחולקים בין מספר מדינות על מנת שיהיה אפשרי ככל האפשר לסייע לכמה שיותר מהם.⁵⁸ כפי שכבר אמרתי הלאומיות של מילר לא שוללת את זכויות האדם של הפליטים ואף מחשיבה אותם לערך חשוב ביותר. אבל היא גם מתחשבת ברצונות של האוכלוסייה המקומית, ולוקחת גם את המבנה החברתי והתרבותי של המדינה בחשבון.

הזכות להגדרה עצמית תרבותית

הפילוסוף השני הוא וולזר, והטיעון שלו גם מסתמך באופן דומה על כך שהקהילה חשובה לבני אדם.⁵⁹ כל מה שנכתב על לאומיות יכול גם להיאמר על קהילות לפי וולזר, וכן, המדינה היא גם סוג של קהילה. וולזר גורס כי אחד מהמאפיינים של קהילה הוא הזכות להגדרה עצמית של הקהילה. קהילות הן חשובות לבני

⁵⁷ Miller, David. *Strangers in Our Midst: The Political Philosophy of Immigration*. Cambridge: Harvard University Press, 2016.

⁵⁸ Miller, David. *Strangers in Our Midst: The Political Philosophy of Immigration*. Cambridge: Harvard University Press, 2016.

⁵⁹ Walzer, Michael. *Sphere of Justice: A Defense of Pluralism and Equality*. New York: Basic Books, 2008.

האדם מכיוון שבני האדם הם יצורים חברתיים. בני האדם זקוקים לתמיכה של קהילה, ולעיתים קרובות קהילות קטנות וקרובות הן אלה המסייעות ביותר לבני האדם. לכן וולזר טוען, חשוב מאוד לא לפגוע יתר על המידה בקהילות האלה, וצריך גם לאפשר להן את הזכות להגדרה עצמית. שכן אם לא, הקהילות הללו יפגעו וכך גם היתרונות שהן מעניקות לבני האדם שהם חלק ממנה.⁶⁰

אדגיש, וולזר אינו מכחיש את תוקף הטיעון המוסרי תחת החובה לסייע לפליטים, הוא מסכים שהחובה הזו קיימת, ומכיר בה. הוא לוקח את חובה זו מחובת השומרונני הטוב, ואומר שצריך לסייע לפליטים כל עוד אפשר. אבל, הוא גם אומר שלקהילות (ולכן גם למדינות) יש את הזכות לקבוע כמה פליטים היא מוכנה לקבל, ואילו פליטים היא מוכנה לקבל.

כלומר, למדינה יש חובה לסייע לפליטים, או לפחות לשקול באופן רציני את הבקשה של כל פליט למחסה. אבל, הוא אומר, אין בעיה מוסרית בכך שמדינה מסוימת תעדיף לקבל סוג מסוים של פליטים על פני סוג אחר. שמדינה תסכים לקבל אליה רק אנשים מאותה הקבוצה האתנית או מאותה הדת וסט הערכים התרבותי. הטיעון הזה הוא הגיוני בסך הכל, בעולם מושלם, אם היו לנו שתי קבוצות של פליטים השוות בגודלן ושתי מדינות שיכלו לקבל בדיוק קבוצה אחת של פליטים, ומדינה אחת היא בעלת נופך מערבי וסט ערכים יהודי-נוצרי, וקבוצה אחת גם היא בעלת נופך מערבי וסט ערכים יהודי-נוצרי; וכך בהתאמה גם הקבוצה השנייה והמדינה השנייה רק עם ערכים המגיעים ממדינות האסלאם, אני חושב שרוב האנשים יוכלו להסכים שיהיה טוב יותר גם למדינה וגם לפליטים אם כל קבוצת פליטים תתקבל אצל המדינה שדומה לה כמה שיותר מבחינת תרבות וערכים.

הבעיה היחידה היא שלא תמיד הדבר אפשרי, ולעיתים ישנה התנגשות בין המדינות שיכולות לקבל פליטים והפליטים שהמדינות צריכות לקבל. וולזר אומר, שלמרות שלמדינות יש את החובה לסייע לפליטים ככל שניתן, והצו המוסרי של הצורך לעזור לפליטים חי ובוטט, למדינה יש גם זכות להחליט כמה פליטים יכנסו אליה, וגם איזה סוג. זאת על מנת שהמדינה תמשיך להיות מה שהיא הייתה אמורה להיות, קהילה שיש לה את הזכות להחליט מי יהיה חלק ממנה ומי לא.

אז איך אפשר לסייע לפליטים?

אז איך אפשר לסייע לפליטים? במידה ואנחנו מקבלים על עצמנו את הטיעונים של מילר ווולזר, ישנו סיכוי שפליטים מסוימים פשוט לא ימצאו בשלב מסוים מדינה שתהיה מוכנה לקבל אותם. ידובר על כך עוד בפרק הבא, אבל ישנן הערכות שעקב המשבר הגלובלי **שני מיליארד** אנשים ימצאו עצמם במצוקה ויזדקקו למקום מפלט. ויש סיבה טובה להאמין שמדינות העולם המפותח פשוט לא יוכלו לעמוד בכמות כזו של פליטים בלי לפגוע באופן חמור בדרך התפקוד שלהן. אם כן, מה עושים? ובכן, כל אחד מהפילוסופים שהוצגו בפרק הזה מאמינים בכך שישנה חובה מוסרית לסייע לפליטים, וכן, נדמה שזהו הקונצנזוס לגבי סוגיה זו. אך כיצד? ובכן, ישנה כמובן הדרך של לקבל אותם אל תוך המדינה, אבל אם אנחנו מקבלים על עצמנו את מילר וגם את וולזר אז אנחנו נוכחים כי גם הפתרון הזה ככל הנראה לא נמצא ללא הגבלה. פילוסוף בשם כריסטופר וולמן מציע שאנחנו צריכים לסייע לפליטים בכל דרך שנמצא לנכון, גם אם ניאלץ לפנות להתערבות צבאית

⁶⁰ Walzer, Michael. *Sphere of Justice: A Defense of Pluralism and Equality*. New York: Basic Books, 2008.

באותן המדינות.⁶¹ גם אם נאלץ לשלוח סיוע כספי רחב למדינה או למדינות השכנות על מנת שהן יוכלו לסייע לפליטים. החובה המוסרית, הוא אומר, לא נגמרת ברגע שהפסקת לקבל אל תוך המדינה שלך פליטים.

לסיכום

בפרק זה הוצגו שני טיעונים, טיעון על פי מבנה העולם וטיעון על פי אחריות היסטורית, שמעלים סייג עם קבלה לא מוגבלת של פליטים, ומעלים נקודות שיש להתחשב בהן בכל דיון לגבי פתרון ריאליסטי למשברי הפליטים הקיימים ואלה שעתידיים לבוא. בעיקר כשחלק נכבד מהעולם הוא לאומי פופוליסטי. שתי הטענות מכירות בחובה המוסרית לסייע לפליטים, אך גם מעלות הגבלות מוסריות, ומטות גם את כף המאזניים לכיוון האוכלוסייה המקומית, ולמטרותיה.

⁶¹ Parekh, Serena. *No Refuge: Ethics and the Global Refugee Crisis*. Oxford: Oxford University Press, 2020.

פרק חמישי - פליטי אקלים ואמנת הפליטים

את העבודה הזו התחלתי בשאלה: "מהו פליט?" ולמרות שישנה הגדרה מקובלת למושג הזה על פי אמנת הפליטים, הנושא מעלה שאלות רבות נוספות. אחרי הכל, אמנת הפליטים נכתבה לפני יותר מחצי מאה. אנחנו נמצאים בתקופה מכריעה בהיסטוריה של המין האנושי בעוד כמאה שנה ייתכן שחיהם של בני האדם יהיו שונים הרבה יותר משהיו אלה של האנשים בתחילת המאה העשרים בהשוואה לשלנו.

אחד מהדברים המכוננים האלה הוא ההתחממות הגלובלית, ההתחממות הגלובלית היא נושא שאנחנו לא מבינים לחלוטין, עם זאת, למרות שהתחזיות שלנו אינן מדויקות במאה אחוזים, ישנו קונצנזוס רחב לגבי העובדה שהאקלים מתחמם, והוא מתחמם מאוד מהר. ההתחממות הגלובלית מובילה לתופעות רבות, כולל הצפות, עליה בעוצמתם ובתדירותם של הוריקנים וטייפונים, יובש וסופות. ישנן הערכות שההתחממות הגלובלית עלולה להשפיע על חייהם של מאות מיליוני אנשים, יש האומרים גם מיליארדים.

וכן, מוערך שבעוד כמאה שנה ההתחממות הגלובלית תביא למשבר הפליטים הגדול ביותר בכל הזמנים, שני מיליארד פליטים עלולים למצוא את עצמם ללא בית עד לשנת 2100. מספרים אסטרונומיים שכאלה הם ללא תקדים, למרות שהעולם התמודד עם משברי פליטים גדולים בעבר, ולאחל הייתה השפעה על המבנה האתני של חלקים נרחבים מהעולם. בולגריה לדוגמה, מורכבת משבטים טאטארים שברחו מערבה עקב הפלישה המונגולית, ואחת מהסיבות הרבות לקריסת האימפריה הרומית היו שבטים שברחו אל תוך שטחי האימפריה כתוצאה מהפלישות ההוניות אל תוך אירופה. ואין צורך להסביר עד כמה קריסת האימפריה הרומית השפיעה על העולם.

כך, במידה וההנחות יתבררו כנכונות, חלק גדול מאזרחי העולם יאלצו להתמודד עם משבר פליטים שהעולם מעולם לא ראה כמותו. אירוע לחלוטין חסר תקדים בהיסטוריה. לפי תחזיות שונות, עד 2060 1.4 מיליארד אנשים יאלצו לנטוש את מדינותיהם ולחפש מקלט במקום אחר. עם פוטנציאל למשבר בסדר גודל כזה הנראה בקו האופק, אני חושב שיש צורך להתעסק במונחים ובשאלות המוסריות שנוגעות למצבם של האנשים האלה, ובכך להתעסק גם בשאלה – מיהו פליט. האם ההגדרה של פליט המוגדרת באמנה שרדה את מבחן הזמן ויש בה כדי להועיל מול סוגיות עתידיות כאלה?

פליטים או לא פליטים

היום כמעט כולנו שמענו לפחות פעם את המושג – פליטי אקלים. פליטי אקלים הם פליטים שנמלטים ממדינתם עקב מצבי מזג אוויר קיצוניים, או שינויים מהירים ודרסטיים במזג האוויר. פליטי האקלים, למרות שהם קיימים כמונח, אינם מוכרים על ידי האו"ם כפליטים.

ויש סיבה לכך, לפי האמנה יש על אדם להירדף באופן אקטיבי על מנת שיוגדר כפליט. ובאופן אינטואיטיבי, אנשים רבים יותר יהיו מוכנים להושיט את היד לאדם נרדף מאשר לאדם שנמצא במצב קשה, אלא הובא למצב הזה עקב מצב שלא בשליטתו, שכן ניתן לראות את מצבם כחלק מ"טרגדיה של החיים". וכן, פליטי אקלים אינם מוגדרים כיום כפליטים, אך הם עדיין נמצאים בסכנת חיים, והם לא עשו דבר על מנת להיקלע למצב הזה, לכן הצו המוסרי, כך לפחות יאמר קארנס, עדיין קיים.

אולי חצי פליטים?

פליטי אקלים לא מוגדרים כפליטים היום, הם גם לא מוכרים כפליטים. בעצם, אין שום סיבה (אם אנחנו שופטים על פי השפה החוקית והיבשה של האמנה) לקרוא להם פליטים. עם זאת, קל לזהות את המוטיבציה

להכיר בהם כאנשים שיש לסייע להם, שהרי הם אנשים והחובה לעזור להם מעצם היותם אנשים היא חזקה מאוד על פי הצו הקטגורי של קאנט. הרבה מאוד אנשים מוכנים לתרום כספים ולסייע למדינות באפריקה שסובלות עקב תנאי המחיייה הלא נוחים שלהם, מדינות רבות שולחות סיוע לאסונות טבע כשהם קורים בעולם. נדמה אם כן, שגם אם הם לא מוגדרים כפליטים, עדיין רבים מאמינים כי יש חובה מוסרי לסייע להם, למה?

לפי קארנס

ההגדרה של קארנס לשאלה "מיהו פליט" היא ההגדרה הראשונה שהוצגה בעבודה הזו. לפי הגדרה זו, אדם הנתון במצב שבו אם לא תוגש לו עזרה, צפוי לו גורל טרגי – הוא פליט.

לפי הגדה זו, סביר שגם לפליטי סוריה וגם לאנשים החיים על אי שעומד להיבלע תחת הגלים בהצפה יש בסיס מוסרי לבקש וגם לקבל עזרה, שכן למרות שהמקור של סבלם הוא שונה, הם עדיין צפויים לאותה התוצאה, גורל טרגי. לכן ההגדרה של קארנס תופסת גם כאן.

סמנטיקה

הדיון כאן הוא פשוט, לפליטים מגיעות זכויות עקב המצב שבו הם נתונים, פליטי האקלים אינם זוכים לזכויות אלה מכיוון שהם לא עונים על ההגדרות של האמנה לפליטות, משום שהם לא נרדפים אקטיבית. אבל עדיין, לפי קארנס הם עונים על אותה ההגדרה של הזכאים לעזרה, שניתן גם לכנות "פליטים".

השאלה כאן היא מאוד תוצאתנית, השאלה היא לא **איך** אנשים הגיעו למצב אליו נקלעו, השאלה היא **מה תהיה התוצאה** של המצב שבו הם נמצאים. וכאן, יש לפליטי אקלים טענה שווה שזו של פליטים רגילים, בהנחה שהסיכויים של שתי הקבוצות לגורל טראגי שווים.

טיעונים אחרים:

הטיעון שהוצג למעלה הוא טיעונו של קארנס שמסביר את ההנחה שלו לחובה לסייע לפליטים באופן מאוד "אינטואיטיבי". הוא כן מסתמך הרבה על הרצון הטוב של אנשים, ואולי אינטרסים אינדיווידואליסטים בסגנון מסך הבערות של רולס, אבל מדובר בגישה מאוד הומניטרית. הגישה הזו מאוד דומה לגישת השומרוני הטוב. אך ישנן גם גישות אחרות, בעיקר שתי הגישות שהצגתי בפרק השלישי, הגישה ה? והגישה ה? – להזכיר את שמן של הגישות שהוצגו בפרק השלישי.

גישת האחריות:

ההתחממות הגלובלית, בחלקה לפחות, נגרמה משום שבני האדם בכלכלה מתועשת זיהמו את הסביבה ופלטו חומרים כמו פחמן דו חמצני אל תוך האטמוספירה. אפקט החממה מוכר כבר לכולם, זו מציאות שאנחנו חיים איתה כבר כמה עשרות שנים, ועם זאת, די ברור שמירב הנזק שהתופעה יכולה לגרום לה, עוד לא נעשה.

הכלכלה המתועשת התחילה באירופה, במערב אירופה ליתר דיוק, ומשם היא התפשטה לשאר העולם. היום במקום מדינה מפותחת ומדינה נחשלת אפשר פשוט לבצע את ההכללה, מדינה מפותחת = מדינה מתועשת. והמדינות המתועשות נשארו מתועשות. אירופה, וארצות הברית מתועשות כבר יותר ממאתיים שנה, בסוף המאה ה19 הגיעה גם רוסיה ואחר כך גם ברית המועצות. בשנות החמישים תחת פיקוחו הדורסני של מאו דזה-דונג, גם סין.

היום סין היא הכלכלה המתועשת הכי משמעותית בעולם, היא מרכז הסחר העולמי הפיזי, וניתן לראות את ההשפעות. האוויר בסין מלוכלך, הזיהום מלא ולמרות ניסיונותיהן של חלק מהמדינות המפותחות לא נמצא פתרון ריאלי כרגע שמשלב תפוקה בסגנון תעשייתי וייצוא מוצרים ברמה מספקת.

המדינות שסובלות הכי הרבה היום מתופעות הזיהום אינן בהכרח המדינות הלא מפותחות והלא מתועשות. ארצות הברית זוכה לאסונות טבע רבים וכמו כן גם נמצאת בסכנה להצפה עקב מיקומה הגיאוגרפי. ההבדל העיקרי הוא, שלארצות הברית, בניגוד למדינות אחרות הנמצאות בסכנה, יש את המשאבים להתמודד עם המשברים האלה. כן, מאוד לא סביר שחלקים נכבדים מערים כמו לוס אנג'לס וניו יורק ישקעו מתחת למים. יותר סביר לטעמי שמדינות שיש להן את הכמויות העצומות של אמצעים כמו למדינות מתועשות ומפותחות אחרות ימצאו פתרון (גם אם זמני) לבעיות האלה.

מדינות לא מפותחות לעומת זאת, לא יצליחו למצוא פתרונות. במציאות שבה מדינות רבות הן עדיין לא מפותחות, ונתונות בסכנה של פגיעה כתוצאה מהכלכלה המתועשת, יש כאן טיעון שחופף לטיעון שהצגתי קודם לגבי הקולוניאליזם והמשברים שהמדינות המפותחות גרמו.

אם המדינות המפותחות והמתועשות הן אלה שגורמות באופן אקטיבי לנזקי האקלים, הגיוני שהן אלה שיושיטו יד ויסייעו ויקלטו את הפליטים, וכך עקב הנזק שהן גרמו הן לפחות יסייעו להם.

טיעון המבנה הפוליטי העולמי

לפי טיעון המבנה הפוליטי עולמי, במבנה הפוליטי של העולם מדינות מקבלות את התוקף המוסרי שלהן לפי זה שהן קיימות על מנת לשמור על האזרחים שלהן. כשכל מדינה בעולם קיימת על מנת לשמור על אזרחיה, וכל אדם בעולם הוא אזרח של מדינה שאמורה לפעול למענו. פליטים נוצרים כשיש פגם במערכת, ומדינה, במקום לפעול למען האזרחים שלה, רודפת אותם.

האם הטיעון הזה תקף כשמדובר ב"פליטים לא שגרתיים" כמו פליטי אקלים? לטעמי לא. מכיוון שחוף מהמזהמים (לפי הטיעון הקודם) אין משטר או אנשים שאשמים בכך שצונאמי מכה בפיליפינים או בהוריקן שמכה בצפון מקסיקו. אין משטר שרודף את האזרחים, מדובר בטבע. עם זאת, יש כנראה לדון בשאלה, כיצד העולם צריך להתמודד עם מדינות קורסות, ולכן הטיעון יכול לעבוד כאן, שהרי, האזרחים עדיין נותרים ללא מדינה שתשמור עליהם, והבקע נפרץ בהסכם הסדר העולמי.

סייגים לקבלת פליטי אקלים

אני חושב שאין טעם גדול להפריד את הסייגים בין קבלת פליטים העונים להגדרת האמנה ובין אלה הנוגעים לפליטי אקלים, שאינם עונים להגדרת האמנה. זאת במידה ופליטי האקלים נתונים בסכנה גדולה כמו זו של פליטים "רגילים", והרבה פעמים הם לא.

אסביר, האקלים הוא איננו יצור חושב, הוא לא רציונלי או שיטתי כמו האדם. האקלים, גם אם ינסה, לא יוכל להיות שיטתי, אכזרי ורע כמו זוועותיה של גרמניה הנאצית. הוא לא עושה דברים מכוונת תחילה, ולכן התוצאה, הרבה מאוד פעמים היא איננה בטוחה כמו של רדיפה מכוונת של משטר עם כוונות תחילה. לכן קשה הרבה יותר לטעמי לחזות אם מקרה מסוים יוביל בהכרח לסוף טרגי.

ברור, התפרצות של הר געש מעל לעיירה, אי ששוקע במים, כל אלה הם מקרים ברורים של אסון שעומד לקרות. אבל באופן גורף, יהיה הרבה יותר קשה לחזות במדויק את גורלם של אנשים הנמצאים היום בסכנה של מחייה באקלים קשה משיהיה לחזות את גורלו של יהודי במחנה השמדה. זאת מכיוון שאנחנו מודעים לבעיה, אך יש לנו עוד זמן לטפל בה, יש לבני אדם לחשוב על דרכי התמודדות, ואין גורם שעובד באופן ישיר על מנת לחמם את האקלים בכוונה, אין גוף שזוהי מטרתו (אפשר לטעון שארגונים מסוימים גורמים לחימום האקלים וזוהי "מטרתם", אבל המטרה היא רווח ולא חימום האקלים).

לכן אני חושב שיש צורך להבהיר שגם אם הצו המוסרי לסייע לאנשים המושפעים שווה, אין זה אומר שהדרך **לוודא** את ההשפעה הזו תהיה קלה באותה המידה. כלומר, גם אם החובה המוסרית זהה בשני המקרים, האפשרות והדרך להוציאה לפועל עשויות להשתנות. שכן, לקבל פליטים זה לא דבר קל, כמו שניתן לקרוא בפרק השלישי, באופן פרקטי, קבלת פליטים היא קשה, קשה להבדיל בין פליטים לבין מהגרים לא חוקיים, וגם אם נצליח לבודד את הפליטים ולקבל רק אותם גם הם עלולים לפגוע בהומוגניות של החברה או בכלכלה שלה; אין זה אומר שלא צריך לקבל אותם, שכן הטיעון המוסרי עצום כל כך שקשה לא לייחס לו את רוב החשיבות, אלא רק שלא תמיד מדובר בתהליך פשוט.

טיעוניהם של וולזר ומילר

טיעוניהם של וולזר ומילר תקפים כאן באותה המידה, מכיוון שהם עוסקים באותה השאלה. הסיבה שפליט נפלט איננה רלוונטית בעצם, מהרגע שהוא ניצב מול מצב טרגי (שלא באשמתו) הוא זכאי להגנה והטיעונים של מילר ווולזר תקפים בדיוק באותה המידה. אם מקבלים את תוקפם של טיעוניהם, יהיה זה אך טבעי להחילם הן על פליטים במובן הקלאסי של המילה והן על פליטים במובן היותר מודרני ומקיף של המילה, כפי שהוצג לעיל.

העתיד

כפי שכתבתי, נראה כי העתיד צופן בחובו משבר פליטים עצום, במידה והתחזיות יתממשו, ושני מיליארד פליטים יאלצו להימלט אל מדינות יותר מפותחות, אני לא רואה מצב שבו יהיה ניתן לקבל אותם אלינו אלא אם כן המצב ישתנה במהירות.

פיליפ קול⁶² מציע פתרון שהוא מעין ממשלה עולמית, שמקדישה את עצמה לפתרון הבעיה הזו על מנת למנוע את המשבר, שכן משבר בסדר גודל כזה יהיה, כפי שכתבתי, חסר תקדים. גם אם כל מדינות אירופה וכל מדינות אמריקה הצפונית (בעיקר ארצות הברית וקנדה) ירצו לקבל אליהם רק מיליארד פליטים, ארצות הברית תמצא את עצמה מורכבת מיותר פליטים מאשר מאזרחים, ואירופה והפליטים שהיא תקלוט יהיו זהים בכמות.

יהיה נאיבי, לטעמי, לחשוב שניתן לקלוט כמות כזו של פליטים בלי לערער באופן משמעותי את התרבות והכלכלה העולמית, בכל מדינה ומדינה. זה יהיה משבר קשה, ואני עצמי לא יודע איך לפתור אותו. אני כן,

⁶² Cole, Philip. "Climate Change And Global Displacement: Towards An Ethical Response." *Climate Change And Global Displacement: Towards An Ethical Response*. University Of West England, n.d.

לעומת זאת, מאמין במסורת הארוכה של בני האדם לפתירת בעיות. ומאמין שגם אם משבר בסדר גודל כזה
אכן יתרחש, אז ימצא פתרון, וטובה שעה אחת קודם.

זוהי סקירה מקיפה של העבודה והנעשה בה, על מנת להבהיר את המבנה ואת הטענות שנטענו והעובדות שהוצגו בכל פרק.

בפרק המבוא הוצגה הנחתו של ג'וזף קארנס בתור הנחת היסוד של העבודה, בנוסף, הוצגו גרסאות בסיסיות של טענות נוספות שנטענו בהמשך העבודה. סיפורים ממלחמת העולם השנייה הובאו על מנת להמחיש את טענתו של קארנס, וכן הובאה סקירה כללית ביותר של הטיעונים בעד ונגד קבלת פליטים שהועמקה בפרקים הבאים.

בפרק הראשון הועלתה השאלה "מהו פליט?" ונפתח הדיון ברלוונטיות של אמנת הפליטים היום. מיהו הפליט, למה הוא מוגדר כפליט ומהם הסוגים השונים של פליטים המצויים היום בעולם. מה הקריטריונים לפי האמנה שמגדירים פליט? כמו כן גם הועלה המושג "פליטי אקלים", שמהווה מושג מרכזי בפרק החמישי.

הפרק השני עוסק בחובות מוסריות. חובות מוסריות כרעיון ומדוע יש בכלל צורך בשימוש בחובות מוסריות בנושא הפליטים. מאיפה אנחנו שואבים חובות מוסריות? הוצגו שתי גישות, אחת תועלתנית ואחת דאונטולוגית, ונבדקה השאלה איך מגיבות שתי הגישות האלה כשהן נתקלות בשאלת הפליטים. בעצם, על מנת לטעון בכלל שיש לסייע לפליטים, יש לטעון שיש **חובה לסייע**, וזוהי המטרה המרכזית של הפרק הזה.

הפרק השלישי דן בטיעונים בעד קבלת פליטים. הפרק נפתח בסקירה של הקשיים בקבלת פליטים. הלחץ הביורוקרטי, העלייה בפשיעה, העוני והפגיעה בכלכלה (לפחות לטווח קצר). בהמשך, הפרק סוקר גם בצורה היסטורית וגם בצורה פילוסופית את החובות לסייע לפליטים. הוצגו שני טיעונים מרכזיים התומכים בקבלת פליטים – "הטיעון מאחריות סיבתית" ו"הטיעון מהמבנה העולמי".

הפרק הרביעי מעלה סייגים לקבלת פליטים. מטרת הפרק אינה להציג שיקולים נגד סיוע לפליטים, אלא להציג את עמדותיהם של הוגים הטוענים כי סוגיית החובות כלפי פליטים היא חלק ממערך שיקולים ויש לאזן בין חובה זו לבין אינטרסים וזכויות של בני הקהילה הקולטת. מוצגות דעותיהם של וולזר ומילר והטיעונים שלהם הקשורים ללאומיות. כמו כן מבוצעת חלוקה לשלושה סוגים של לאומיות: לאומיות אזרחית, לאומיות פופוליסטית ולאומנות. הפרק מבקש להתייחס לסייגים שקיימים אצל חלקים גדולים מאוכלוסיית העולם בנוגע לקבלה ללא הגבלה של פליטים, ושצריך להתחשב בהם אם מישהו רוצה להגיע לאיזשהו פתרון ריאלי וישים למשבר.

הפרק החמישי דן בשאלת פליטי האקלים וחוזר לדון בשאלה המרכזית שכבר הועלתה עוד במבוא. האם אמנת הפליטים עומדת במבחן הזמן? האם היא זקוקה לחידושים, שינויים והתאמות? האם ההגדרה הקיימת היום מספיקה והאם פליטי אקלים הם בכלל פליטים, או צריכים להיות מוגדרים ככאלה. האם הם עומדים בסטנדרט של קארנס? לאחר מכן יש התייחסויות למשבר פליטי האקלים הצפוי, והתייחסות לטיעונים גם לטובת קבלת הפליטים של האחריות הסיבתית והמבנה הפוליטי העולמי וגם הסייגים של וולזר ומילר הפעם ביחס לפליטי אקלים, וכמו כן גם לפתרונות אפשריים שהועלו.

מהפרק הראשון עד לחמישי ישנו מעבר מהשאלה הראשונית של "מיהו הפליט" או מה ההבדל בין פליט למבקש מקלט עד לשאלות כגון "כיצד טיעון האחריות הסיבתית מתקשר לפליטי האקלים". ישנה גם סקירה של רקע פילוסופי ולעיתים גם היסטורי לכל טענה, ודיון במושגי הבסיס שלה.

כמו שכתבתי בתחילת העבודה, נושא הפליטות מוכר לכמעט כולם היום, אבל במקום סיסמאות או סלוגנים, יש ערך לדעתי לחקירה עמוקה של הנושא. כשזירה פוליטית מתמודדת עם נושא מסוים, יש לה נטייה להכריע לפי האינטרס הרגעי שלנו, או לפי אינטואיציה. יש ערך לדברים האלה, אבל ישנו גם ערך למחשבה רצינית בנושא וניסיון לשקילת המצב בצורה כמה שיותר מקיפה. ברגע שלאדם יש את המידע והטיעונים, רק אז הוא יוכל, או לפחות כדאי לו (לטעמי) לעבור מן התיאורטי למעשי.

אני חושב שכולנו נקווה שכשנמצא עצמנו מול משבר פליטים גדול, הטיפול בו יהיה אחד שיעשה בצורה הטובה ביותר, והבנה של הנושא מבחינה מוסרית היא לדעתי אבן בסיס חשובה בדרך להתייחסות למשבר כזה. בין אם היחס לחשיבות חייו של האדם האחר בכובד ראש, כאילו היה אתה ובין אם לתכנן את הסיוע בצורה שתטיב ככל הניתן עם הפליטים. ולזכור כמובן, את המעמד המיוחד של מדינתנו בקשר לפליטים, בין אם זה חלק שנבחר להתפאר בו או בין אם ננסה למחות זאת מהזיכרון הלאומי שלנו. אנחנו מדינה שהרוב המכריע בה היו פליטים בשלב כזה או אחר. בין אם באירופה ובין אם במדינות ערב, משברים רבים בעולם הם אלה שהביאו אותנו לארצנו. ולטעמי כדאי לזכור את זה, גם כי אנחנו חייבים זאת לעצמנו, וגם כי בקרוב אולי ניאליץ לעבור מלזכור למען עצם הזיכרון אל מעשה, כשמשבר הפליטים הבא יגיע.

גוטמן, ישראל. האנציקלופדיה של השואה . יד ושם - רשות הזיכרון לשואה ולגבורה , 1990 .

An Economic Take On The Refugee Crisis. Luxemburg: European Comission, 2016.

Bentham, Jeremy. An Introduction to the Principles of Morals and Legislation. Oxford: Clarendon Press, 1789.

Berti, Benedetta. "The Syrian Refugee Crisis: Regional and." January 2015.

Carens, Joseph H. "The Ethics of Immigration." In The Ethics of Immigration, by Joseph H. Carens, Chapter 10. Oxford Press, 2013.

Cole, Philip. "Climate Change And Global Displacement: Towards An Ethical Response." Climate Change And Global Displacement: Towards An Ethical Response. University Of West England, אין תאריך.

Craven, Mathew. Between law and history: the Berlin Conference of 1884-1885 and the logic of free trade. London: London Review, 2015.

Denied, Refuge. Sarah A. Ogilvie, Scott Miller. Madison, Wis: University of Wisconsin Press, 2006.

Facing History. אין תאריך. <https://www.facinghistory.org/defying-nazis/america-and-holocaust>.

Fine, S& Ypi L. "Migration in Political Theory." ב- Migration in Political Theory. Oxford, 2016.

Fromkin, David. A Peace to End All Peace. Henry Holt, 1989.

Jewish Virtual Library. אין תאריך. <https://www.jewishvirtuallibrary.org/jewish-and-non-jewish-population-of-israel-palestine-1517-present>.

Kant, Immanuel. Groundwork for the metaphysics of morals. Lonodn: Oxford University Press, 2019.

Library, Jewish Virtual. Quotes from Mein Kampf. 1998-2021. <https://www.jewishvirtuallibrary.org/excerpts-from-mein-kampf>.

Manni Crone, Felicia Falkenhof. An Extraordinary Threat? Copenghagen: DIIS, 2017.

Mill, John Stuart. A System of Logic. London: John W. Parker, 1843.

Miller, David. Strangers in Our Midst: The Politcal Philosophy of Immigration. Cambridge: Harvard University Press, 2016.

Our World In Data. אין תאריך. <https://ourworldindata.org/terrorism>.

Parekh, Serena. No Refuge: Ethics and the Global Refugee Crisis. Oxford: Oxford University Press, 2020.

Rawles, John. A Theory Of Justice. Cambridge : Harvard Univeristy Press, 1971.

Robinson, Jennie. Oxford Handbooks. April 2014. oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780199551224.001.0001/oxfordhb-9780199551224-e-029.

Shirer, William L. The rise and fall of the third Reich. New York: Simon&Schuster , 1960.

Singer, Peter. "Famine, Affluence, and Morality." *Famine, Affluence, and Morality*. 1972.

Stanford Encyclopedia Of Philosophy. 22 Sep 2009-2014.
<https://plato.stanford.edu/entries/utilitarianism-history/#JerBen>.

Team, BBC Reality Check. "Reality Check: Are migrants driving crime in Germany?" BBC, 2018.

UN. "UNCR." UNCR. אין תאריך. <https://www.unhcr.org/protect/PROTECTION/3b66c2aa10.pdf>.

UNHCR. "Global Trends: Forced Displacement ." UNHCR Refugee Report, UNHCR, 2018.

UNHCR. 2019. <https://www.unhcr.org/resettlement.html>.

Walzer, Michael. *Sphere of Justice: A Defense of Plusralism and Equality*. New York: Basic Books, 2008.

Wyman. "Wyman - Late and Little." ב- Late and Little, מאת Wyman. אין תאריך.